

Elina Hänninen

Sukupuolisensitiivisyyden opintojakso

Suunnitelma ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelman
opetussuunnitelmaan

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi(AMK)

Hyvinvointi ja toimintakyky

Opinnäytetyö

4.3.2014

Tekijä Otsikko	Elina Hänninen Sukupuolisensitiivisyyden opintokokonaisuus
Sivumäärä Aika	37 sivua Kevät 2014
Tutkinto	Sosionomi(AMK)
Koulutusohjelma	Sosiaalialan koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Sosiaalialan koulutusohjelma
Ohjaajat	Lehtori Kirsi Lautala Lehtori Ulla Saukkonen
<p>Toiminnallisen opinnäytetyöni tarkoituksena oli tehdä suunnitelma sukupuolisensitiivisyyden opintokokonaisuudesta ammattikorkeakoulun sosiaalialan opintosuunnitelmaan. Suunnitelma on tehty sosionomi(AMK) opiskelijoille ja sen tarkoituksena on ohjata opiskelijat pohtimaan omia sukupuoliin liittyviä ennakkoluulojaan sekä asenteitaan.</p> <p>Sukupuolisensitiivisyys pyrkii laajentamaan molempien sukupuolten toimintamahdollisuuksia. Sukupuolten tasa-arvo on ajankohtainen aihe niin yhteiskunnallisesti kuin poliittisestikin ja sen saavuttamiseksi on tehty paljon työtä. Yhtenä tasa-arvon saavuttamisen esteenä nähdään valmiit sukupuolistereotyytiat, joita jo lapsesta asti, osittain tiedostamattomasti ihmisille tarjotaan esimerkiksi kasvatuksessa.</p> <p>Sosionomi(AMK) työskentelee usein ohjaus- ja neuvontatyössä, jossa omien sukupuoli stereotyypioiden tunnistamattomuus toisintaa ja ylläpitää sukupuolistereotyypioita. Tunnistamalla sukupuolisidonnaisia valintoja, pystytään vaikuttamaan asiakkaan asenteisiin sekä taitoihin ja tietoihin. Sukupuolitietoisuuteen perustuvat käytänteet vähentävät niitä stereotyyppisiä ajattelutapoja, joita liittyy naisiin ja miehiin, tyttöihin ja poikiin.</p> <p>Opintokokonaisuus sisältää oppilasryhmille suunnattuja tehtäviä, joiden tarkoituksena on herättää keskustelua sekä pohdintaa ryhmässä sekä vallitsevien erilaisten sekä samanaisten sukupuolistereotyypioiden tunnistaminen.</p>	
Avainsanat	Sukupuolisensitiivisyys, tasa-arvo, sukupuolistereotyytiat, opintojakso

Author Title	Elina Hänninen Study Module of Gender Sensitivity
Number of Pages Date	34 pages Spring 2014
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	Social Services
Instructors	Kirsi Lautala, Senior Lecturer Ulla Saukkonen, Senior Lecturer
<p>The aim of my practice-based thesis was to produce a scheme for a study module of gender sensitivity for the curriculum of the degree programme of social services in Universities of Applied Sciences. The scheme was made for Bachelors of Social Services and its aim was to guide students to think of their own prejudices connected to sexual genders.</p> <p>The main objective of gender sensitivity is to extend both genders' scope of action. A lot of work has been done for equality. Equality of sexual genders is a socially and politically topical theme. One of the main obstacles of sexual equality is existing stereotypes of genders They are partly subconscious offered in care and education for people in childhood.</p> <p>Bachelors of social services are usually involved with guidance and counseling where their own subconscious stereotypes of sexual genders are renewed and maintained. Clients' attitudes, accomplishments and knowledge can be influenced by recognizing choices bound to gender. Practices based on gender sensitivity reduce stereotypes related to thoughts about women, men, girls and boys.</p> <p>The study module contains assignments directed to student groups. The aim of the assignments is to rouse discussion and reflection in the groups and recognize predominant dissimilar and similar stereotypes of genders.</p>	
Keywords	gender sensitivity, equality, stereotypes of genders, study module

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Sukupuolisensitiivisyys käsitteenä	2
3	Sukupuolistereotypiat	4
4	Sosionomi(AMK) koulutusohjelma	5
5	Sukupuolisensitiivisyyden näkökulma ohjaus- ja neuvontatyössä	9
5.1	Sukupuoleen liittyvät ulottuvuudet ohjaustilanteessa	10
6	Sukupuolisensitiivisyyden opintojakso ja tavoitteet	12
7	Oppimisteoreettinen näkökulma sekä menetelmiä	13
8	Opintojakson toiminnalliset menetelmät	16
9	Opintojakson tehtävät	19
9.1	Ensimmäinen tehtävä: aiheeseen ennakkoon tutustuminen	19
9.2	Toiminnallisia teatterilähtöisiä menetelmiä sukupuolisten stereotyyppien havainnoimiseen	20
9.3	Median havainnointitehtävä	22
9.4	Omien sukupuoleen liittyvien määrittelytapojen havainnointitehtävä	23
9.5	Lukupiiritehtävä valmiiksi valituista artikkeleista	24
9.6	Pohdintaa varhaislapsuuden sukupuolittavista käytännöistä	26
9.7	Sukupuolistavat ammatit ja palkkaero	28
10	Arviointi	30
11	Pohdinta	32
	Lähteet	34

1 Johdanto

Toiminnallisen opinnäytetyöni tarkoituksena oli tehdä suunnitelma sukupuolisensitiivisyyden opintokokonaisuudesta ammattikorkeakoulun sosiaalialan opintosuunnitelmaan. Suunnitelma opintokokonaisuudesta on tehty sosionomi (AMK) opiskelijoille ja sen tarkoituksena on saada opiskelijat pohtimaan ja refleктоimaan omia ennakkoluulojaan sekä toimintatapojaan, joita heillä on liittyen eri sukupuoliin.

Sosionomi (AMK) työskentelee usein ohjaus- ja neuvontatyössä, jossa omien sukupuoli stereotyyppien tunnistamattomuus voi toisintaa ja ylläpitää sukupuolistereotyyppioita. Tunnistamalla sukupuolisidonnaisia valintoja, pystytään vaikuttamaan asiakkaan asenteisiin sekä taitoihin ja tietoihin. Sukupuolitietoisuuteen perustuvat käytänteet vähentävät niitä stereotyyppisiä ajattelutapoja, joita liittyy naisiin ja miehiin, tyttöihin ja poikiin.

Opinnäytetyö sisältää kirjallisen teoreettisen osuuden sekä toiminnallisen osuuden, eli opintokokonaisuuden. Opintokokonaisuus sisältää oppilasryhmille suunnattuja tehtäviä, joiden tarkoituksena on herättää keskustelua sekä pohdintaa ryhmässä vallitsevien erilaisten sekä samanlaisten sukupuolistereotyyppien tarkastelemiseen sekä tunnistamiseen. Kolme Metropolia sosionomi (AMK) opiskelijaa kokeilee osaa tehtävistä sekä arvioi lopussa sitä, kuinka opintokokonaisuudelle asettamani tavoitteet heidän näkökulmastaan toteutuvat.

Vertailen opinnäytetyössäni pääkaupunkiseudun suurimpien ammattikorkeakoulujen sosionomi (AMK) opintosuunnitelman sisältöä sekä perustelen sosionomi (AMK) ammatin vaatimusten sekä sukupuolisensitiivisyyden yhteyttä ja teoriaa.

Sukupuolisensitiivisyys mielletään usein nuorten kanssa toteutettavaksi toiminnaksi, jossa tunnistetaan nuorten elämässä läsnä olevia, sukupuolen olemiseen liittyviä rakenteita. Sukupuolisensitiivisyys tarkoittaa kuitenkin myös sitä, että sukupuolinäkökulma otetaan huomioon kaikessa, kaikkien kanssa tapahtuvassa toiminnassa (Honkasalo 2011: 93)

2 Sukupuolisensitiivisyys käsitteenä

Sukupuolisensitiivisyys edellyttää herkkyyttä tunnistaa niitä tiedostamattomia tekijöitä, jotka vaikuttavat omaan suhtautumiseen miehiin sekä naisiin. Todellisen tasa-arvon toteutumisen edellytyksenä on, että sukupuolinäkökulma otetaan huomioon kaikilla yhteiskunnan tasoilla ja toiminnoissa (SUMO 2006–2007.)

Ohjaustyössä käsite sukupuolisensitiivisyys viittaa siihen, että ohjaaja on tietoinen niistä odotuksista, joita yhteiskunta kohdistaa naisiin ja miehiin (Honkasalo 2011: 93). Sukupuolisensitiivinen ohjaaja ymmärtää, että maailma voi olla monella tavalla erilainen miehille ja naisille ja ottaa tämän seikan huomioon asiakkaita kohdatessaan, ohjaten heitä tekemään valintoja heidän omista lähtökohdista käsin. (SUMO 2006—2007.) Opetushallitus on määritellyt sukupuolittietoisien opetuksen ”herkkydeksi tunnistaa sukupuolittavia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia rakenteita” (Opetushallitus 2011.)

Sukupuolisensitiivisyydellä tarkoitetaan taitoa tunnistaa niitä tarpeiden erilaisuuksia, joita liittyy miesten ja naisten viestintätapojen erilaisuuteen. Se tarkoittaa taitoa havainnoida sukupuoli-identiteetin rakentumista sekä taitoa havainnoida epätasa-arvoista kohtelua sekä epätasa-arvoa ylläpitäviä rakenteita. (Syrjäläinen — Kujala 2010: 31.)

Sukupuolisensitiivisyys on erilainen käsite kuin sukupuolineutraalius. Sukupuolineutraalius tarkoittaa sitä, että sukupuolten välisiä eroja ei tunnisteta. Sukupuolten eroja tai vaikutuksia ei tunnisteta, ei osata tai haluta ottaa huomioon. Sukupuolineutraalius esittää havaitsemasta ilmenevää moninaisuutta. Jos sukupuolten erot vaiennetaan, stereotyyppiat saavat silloin pohjan kukoistaa. (Syrjäläinen — Kujala 2010: 32.)

Tutkimuksessa ”Parasta ennen” Brunnila puhuu tasa-arvotyön projektitapaistumisen yhteydessä sukupuolisensitiivisyyden käsitteestä tasa-arvotyönä. Tasa-arvo käsite on vakiintunut Suomessa tarkoittamaan juuri *sukupuolten* tasa-arvoa. Sukupuolten välistä tasa-arvoa voi esimerkiksi lähestyä aatteena, myyttinä, ihanteena tai normina puhujasta riippuen. Sukupuolten tasa-arvoa koskeva keskustelu esittää kysymyksiä siitä, ovatko naiset ja miehet keskenään samanlaisia vai erilaisia, mistä heidän väliset erot mahdollisesti johtuu sekä miten eroa voidaan häivyttää tai korostaa. (Brunnila 2009: 9—14.) Suomen tasa-arvolaki perustuu kansainvälisiin sopimuksiin, oikeuskäytäntöihin sekä Euroopan unionin direktiiveihin. Naisten ja miesten tasa-arvoinen kohtelu on yksi Euroopan unionin perusarvoista. (Valtioneuvoston selonteko 2010: 58 — 59.)

Länsimaissa on ollut tapana jakaa ihmiset kahteen sukupuoliluokkaan: naiset ja miehet tai tytöt ja pojat. Hyvin harva ihminen edustaa kuitenkaan puhtaasti feminiinistä naista tai maskuliinista miestä, vaan sukupuolella on monia ilmenemistapoja. Sukupuoli ei ole pelkästään biologinen ominaisuus vaan se on myös juridinen, sosiaalinen, psyykinen ja aistillinen kokemus. (Vilkkä 2010: 17.)

Sukupuoli muotoutuu jo varhaislapsuudessa lasten kokeillessa maskuliinisia ja feminiinisiä asetelmia sosiaalisen tekemisen kautta. Sukupuoleen sosiaalistuessaan lapset oppivat sukupuoltaan koskevia sääntöjä ja niihin liittyviä tehtäviä. Kulttuurinen sukupuoli muotoutuu niistä mielikuvista, ennakkoluuloista, odotuksista symboleista sekä merkeistä, joita sukupuoleen liitetään. (Syrjäläinen — Kujala 2010: 30.)

Sukupuolella on toimijan rooli yhteiskunnassa. Sen avulla luokittelemme toisia ja samalla yritämme tehdä maailmaamme käsitettävämmäksi. Sukupuoli on ominaisuus, joka tulkitaan suuntaavana ja toimintaamme määräävänä. Sukupuolen oletetaan selittävän ihmisen toimintaa, mielipiteitä ja arvomaailmaa. Naisina ja miehinä meidän myös oletetaan toimivan sukupuoliluokan mukaisesti. Saatamme sukupuolen avulla arvioida sekä arvottaa toisia ihmisiä. Nämä ennakoasetelmat vaikuttavat myös päätöksentekoomme. (Vilkkä 2010: 25.)

Sukupuoliroolit muotoutuvat yhteiskunnan asettamien odotusten ja normien tuloksena. Kulttuurinen sukupuoli on opittu rooli, eli käyttäytymismalli. Sukupuolirooleihin liittyvät odotukset muodostavat sukupuolistereotyyppioita. Stereotyyppiat määrittelevät sen minkälainen käyttäytyminen ja minkälaiset luonteenpiirteet ovat tietylle sukupuolelle sopivaa tai sopimatonta. (Syrjäläinen — Kujala 2010: 30.)

Psyykinen sukupuoli tarkoittaa yksilön subjektiivista tietoisuutta sukupuolesta. Kulttuurisidonnaiset odotukset ja käsitykset vaikuttavat sukupuoli-identiteetin kehittymiseen. Sukupuoli-identiteettiä muovaavat myös ihmisen vuorovaikutus vertaisryhmien ja vanhempien kanssa sekä media. (Syrjäläinen — Kujala 2010: 31.)

Sukupuolisensitiivisyys usein mielletään näkökulmaksi, jota käytetään perusopetuksessa sekä nuorisotyössä. Sukupuolisensitiivisyys avaa kuitenkin näkökulmia myös aikuisten sekä vanhusten kanssa tehtävään työhön. Sukupuolitietoisien kasvatuksen ja tasa-arvon edistämisen merkitystä on tutkittu paljon. Sukupuolitietoisien tasa-arvokasvatus

on esimerkiksi nostettu hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa yhdeksi opettajakoulutuksen kehittämisalueeksi. (Syrjäinen — Kujala 2010: 25.) Sukupuolen tiedostaminen on tärkeää juuri koulussa, koska koulu edistää yhteiskunnan arvoja merkittäväällä tavalla. Oppilaat ovat koulussa kehitysvaiheessa, joka muotoilee heidän maailmankuvaansa. (Syrjäinen — Kujala 2010: 26.)

Sukupuolten välisellä tasa-arvolla tarkoitetaan sitä, että naisilla ja miehillä on tasa-arvoiset mahdollisuudet itsensä toteuttamiseen sekä yhteiskunnalliseen toimintaan osallistumiseen. Samojen mahdollisuuksien lisäksi tulee korostaa myös samoja oikeuksia ja velvollisuuksia opinnoissa, työelämässä, perhe-elämässä sekä vapaa-ajan toiminnassa. (Syrjäläinen — Kujala 2010: 29.) Koska sukupuolten välinen tasa-arvo on ajasta ja paikasta riippuvainen on sen saavuttamiseksi, ylläpitämiseksi sekä kehittämiseksi toimittava monella eri tasolla. Tasa-arvon saavuttaminen vaatii niin arjen toimintaa, hallinnollisia tekoja kuin poliittista päätöksen tekoa. Tasa-arvotyö on Suomessa tapahtunut pitkälti koulutukseen sekä kasvatukseen liittyvissä projekteissa. Toiminta on ollut valistusta, kasvatusta, opetusta sekä koulutusta tasa-arvosta sekä tasa-arvoisesta toiminnasta. (Brunila 2009: 35.)

Tasa-arvotyöhön sisältyy erilaisia, hankalia keskinäisiä jännitteitä ja vastakkainasetteluita, jotka kilpailevat keskenään. Tällaisia ovat esimerkiksi eri-ikäisten, naisten, miesten, vammaisten, kulttuuristen vähemmistöjen, seksuaalisten ja sukupuolisten vähemmistöjen ja erialueilla asuvien tasa-arvot. (Brunila 2009: 76.) Tasa-arvotyöllä on pyritty parantamaan muun muassa tuottavuutta, mutta myös erilaisten vähemmistöjen ja maahanmuuttajien aseman parantamista sekä tasa-arvoon liittyvien erilaisten ongelmien näkyväksi ja nimetyksi tulemistä. (Brunila 2009: 171.)

3 Sukupuolistereotypiat

Länsimaissa sekä muualla on vuosisatojen kuluessa kehittynyt kahtia jakava ajattelun perinne, joka asettaa sukupuolet toistensa vastakohdiksi. Tämä kahtia jakautunut ajattelumalli on synnyttänyt stereotyyppisiä käsityksiä siitä, minkälaiset piirteet ovat luonteenomaisia kummallekin sukupuolelle. Sukupuolistereotypiat haittaavat sekä naisten, että miesten elämää, sillä ne pyrkivät ahtaamaan heidät ennalta määriteltymiin muotteihin. Sukupuolistereotyyppiset käsitykset rajoittavat yksilön vapautta sekä oikeutta samanarvoiseen kohteluun. (Vuorikoski 2005: 54.)

Sukupuolistereotyytiat ovat siis pelkistettyjä odotuksia siitä, minkälaisena miehet, naiset tai tytöt ja pojat nähdään. Stereotyytiat muodostavat näkemyksiä ja odotuksia myös siitä, minkälaisina naiset ja miehet tai tytöt ja pojat on ennen nähty tai minkälaisena heidät halutaan nähdä. Stereotyytiat ovat odotuksia ja käsityksiä siitä, minkälaisia käyttäytymismalleja tai esimerkiksi pukeutumistyyliä odotetaan ollakseen mies, nainen, tyttö tai poika. Tyypillisiä stereotyytioita kuvastavat esimerkiksi mielikuvat ja väittämät siitä, että miehet ja pojat ovat loogisempia, menestyvät paremmin johtotehtävissä, ovat rationaalisempia, luonnostaan levottomampia sekä käyttäytymiseltään karskimpia kuin naiset ja tytöt. Naiset ja tytöt mielletään stereotyyppisesti taas tunteellisiksi, hillityiksi, kilteiksi, helliksi sekä hoivaaviksi. Sukupuolistereotyytiat ovat voimakkaasti hyvin kulttuurisidonnaisia ja usein tiedostamattomia itsestäänselvyyksiä. Stereotyytiat voivat toimia sukupuolisen identiteetin rakennusaineena, mutta stereotyytioihin liittyy myös vallan elementti. Stereotyytioita voidaan käyttää eriarvoisuuden lisäämiseen tai ylläpitämiseen. (Syrjäläinen — Kujala 2010: 33.)

Maskuliiniset stereotyytiat nähdään lähinnä välineellisinä, jolloin ne toimivat keinona jonkin asian saavuttamiseksi. Miehiset piirteet suuntautuvat pääosin toimintaan ja pyrkivät valtaan. Miehisii piirteitä kuvataan aktiivisiksi ja vahvoiksi, lihaksikkaiksi ja mataläänisiksi. Feminiiniset stereotyytiat ovat ilmauksellisia, ne suuntautuvat tunteisiin ja ihmissuhteisiin. Naisiin liittyviä piirteitä kuvataan passiivisiksi ja heikoiksi sekä hennoiksi ja pieniluisiksi. Naisellisuutta ei pidetä ainoastaan erilaisena miehisyyteen nähden, sitä pidetään usein myös vähäpätöisempänä. Seksismi tarkoittaa maskuliinisten ominaisuuksien pitämistä feministisiä ominaisuuksia myönteisempänä. (Hyypä 1995: 20–21.)

Kriittinen sukupuoliroolien tutkimus on osoittanut, että miehen ja naisen sosiaalisissa rooleissa on selviä eroja, jotka eivät kuitenkaan selity biologisilla eroilla. Miehen ja naisen kokonaisuudesta on erotettavissa tiedollisia ja taidollisia piirteitä sekä psykologisia ja sosiaalisia käyttäytymisen suuntia. Stereotyytioiden vastaisesti näillä ominaisuuksilla kuitenkin ei ole tutkimuksissa esiintynyt eroja sukupuolten välillä. Saman sukupuolen sisällä hajonta voi olla suurempaa kuin eri sukupuolten välillä. (Hyypä 1995: 31.)

4 Sosionomi(AMK) koulutusohjelma

Tarkastelin pääkaupunkiseudun suurimpien ammattikorkeakoulujen sosionomi (AMK) opetussuunnitelmien sisältöä. Sen lisäksi, että havainnoin opetussuunnitelmien sisällöl-

lisiä eroja, etsin myös sukupuolisensitiivisyyteen viittaavia opintojaksoja tai opintojaksoja, joissa mielestäni sukupuolisensitiivisyyttä erityisesti olisi syytä olla. Tarkastelussa oli mukana Metropolia ammattikorkeakoulu, Laurea ammattikorkeakoulu Otaniemessä ja Tikkurilassa sekä Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Metropolia sosionomi (AMK) koulutusohjelman opetussuunnitelma perustuu eri osaamisalueisiin, joita esimerkiksi ovat: sosiaalialan eettinen osaaminen, viestintä- ja vuorovaikutusosaaminen, ohjauksellinen osaaminen, osallistava ja kriittinen yhteiskuntaosaaminen, tutkimuksellinen kehittämisosaaminen sekä työyhteisö- ja johtamisosaaminen. (Metropolia, sosiaalialan koulutusohjelma 2011.)

Metropolia ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelma tuottaa sosiaalipedagogista osaamista, joka näkyy sosionomin työssä sosiaalipedagogisena työotteena. Sosionomi toimii yhteiskunnallisena vaikuttajana ja hän osaa analysoida yhteiskunnallisia ilmiöitä, niiden vaikutusta ihmisen sosiaaliseen osallisuuteen, yhdenvertaisuuteen sekä hyvinvointiin. (Metropolia, sosiaalialan koulutusohjelma 2011.) Sosionomi pyrkii hyvinvointierojen tasaamiseen, edistämään ihmisoikeuksia, tasa-arvoa, sekä suvaitsevaisuutta. Hänellä on myös taito soveltaa osaamistaan sekä kehittää omaa ammattialaansa. (Metropolia, sosiaalialan koulutusohjelma 2011.)

Metropolia ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelman Sosionomi (AMK) opetussuunnitelmassa usean opintojakson tavoitteena on, että ”opiskelija tietää ja tuntee yhteiskunnassa esiintyvää moninaisuutta. Hän tuntee asiakasryhmän ja ymmärtää sen erityistarpeita”. Nämä opintojaksot ovat mielenterveyden, päihteiden, vammaisuuden ja pitkäaikaissairauden sekä lastensuojelun kurssit. (Metropolia, sosiaalialan koulutusohjelma 2011.) Varhaiskasvatukseen liittyvät opintojaksot kehittävät opiskelijan ymmärrystä tunnistaa lapsen yksilöllisiä erityistarpeita sekä sitoutumista tasa-arvoiseen työskentelyyn erilaisten lasten ja heidän perheittensä kanssa. Opintojaksojen kuvauksessa ei ole nostettu esille sukupuolisensitiivisyyteen liittyviä aiheita. (Metropolia, sosiaalialan koulutusohjelma 2011.)

Laurea ammattikorkeakoulussa Otaniemessä sosionomi(AMK) koulutusohjelmassa painotetaan hieman erilaisia asioita kuin Metropoliaassa, mutta koulutusohjelma kokonaisuudessaan sisältää samoja arvoja sekä ammatillisia periaatteita. Opiskelija sisäistää sosiaalialan arvot sekä ammatilliset periaatteet ja sitoutuu toimimaan niiden mukaisesti. Sosionomi osaa tukea ja ohjata erilaisia asiakkaita sekä asiakasryhmiä erilaisia

teoreettisia lähestymistapoja käyttäen ja työmenetelmiä soveltaen. (Laurea, sosiaalialan opintosuunnitelma: 5/18.)

Laurea ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelman arvopohja lähtee ihmisen kunnioittamisesta sekä yhteiskunnallisesta oikeudenmukaisuudesta. Myös Laurea ammattikorkeakoulun opintosuunnitelman tavoitteena on, että sosionomi osaa analysoida epätasa-arvoa ja huono-osaisuutta tuottavia rakenteita sekä tukea kansalaisten osallisuutta. (Laurea, sosiaalialan opintosuunnitelma: 5/18.)

Laurea ammattikorkeakoulun opintosuunnitelmasta löytyy ”Asiakaslähtöinen vuorovaikutus ja ryhmäprosessit” – opintojaksosta oppilaan omien tunteiden, arvojen, asenteiden sekä uskomusten tarkastelemista. Myös reflektointia siitä, kuinka kyseiset asiat saattavat vaikuttaa vuorovaikutussuhteeseen asiakkaan kanssa sekä kuinka yhteistyötä voidaan kehittää. Sukupuolisensitiivisyyteen liittyviä aiheita ei opintojaksojen kuvauksessa nostettu esille. (Laurea, sosiaalialan opintosuunnitelma: 11/18.)

”Kasvun ja kasvatuksen tukeminen” - opintojaksossa oppilas oppii tukemaan ja ohjaamaan asiakkaita ja asiakasryhmiä erilaisten kasvun ja kehityksen vaiheissa sekä elämäntilanteissa. Myös ”Moninainen asiakkuus” – opintojakso sisältää erilaisten asiakkaiden moninaisuuden hahmottamista sekä kunnioittamista. Opintojakson sisältö viittaa lähinnä kulttuurilliseen moninaisuuteen, eikä sukupuolisensitiivisyyteen liittyviä aiheita ole nostettu esille. (Laurea, sosiaalialan opintosuunnitelma: 13/18.)

Opintojaksossa ”Lapsen ja perheen hyvinvoinnin tukeminen” - opintokokonaisuudessa käsitellään lapsuutta sekä millä tavalla se on muuttunut ajan saatossa sekä lapsilähtöisyyttä. Opintokokonaisuudessa ei kuitenkaan mainita sukupuolisensitiivisyyteen liittyviä aiheita. (Laurea, sosiaalialan opintosuunnitelma: 13/18.)

Laurea ammattikorkeakoulussa Tikkurilan paikallisyksikössä marginalisaatioon ja osallisuuden syventyneet opiskelijat käsittelevät opintojaksossa seksuaalivähemmistöjä, sukupuolisensitiivistä sosiaalityötä sekä nais- ja mieserityistystä. (Laurea, sosiaalialan opintosuunnitelma.)

Diakonia-ammattikorkeakoulussa yhteisten opintojen yhtenä tavoitteena ovat, että opiskelija osaa hahmottaa suomalaisen yhteiskunnan ja ihmisten arjen muutoksia sekä ammatillisen hoidon sekä huolenpidon kehittymistä. Opiskelija osaa tunnistaa ja arvioi-

da yksilön ja yhteiskunnan välistä suhdetta sekä ihmisten sosiaalisten toimintaedellytysten muotoutumista. Opiskelija osaa myös tarkastella sosiaalista oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa. (Diakonia-ammattikorkeakoulu, opintosuunnitelma: 1.)

Diakonia-ammattikorkeakoulun opintosuunnitelmassa käsitellään paljon ihmiskäsityksiä sekä arvoja ja maailmankuvia sekä erilaisten uskontojen sekä kulttuurien edustajien sekä vähemmistöjen kohtaamista, omien arvojen ja asenteiden kriittistä pohtimista ammatillisessa toiminnassa sekä uskonnollisuuden sekä hengellisyyden merkityksen ymmärtämistä. (Diakonia-ammattikorkeakoulu, opintosuunnitelma: 2 ja 5.) Opiskelija tietää ihmisen elämänkaaren kehitysvaiheet ja osaa tarkastella ihmisen elämäntulkua ja arkea sekä niiden välistä suhdetta yhteiskunnallisiin muutoksiin, mutta myös muutosten vaikutusta eri asiakasryhmiin. (Diakonia-ammattikorkeakoulu, opintosuunnitelma: 3.)

”Lapsi ja perhetyön” – opintojaksossa opiskelija oppii tuntemaan varhaiskasvatuksen, lastensuojelun ja nuorisotyön toimintaympäristöt ja työprosessit, työmenetelmät sekä toimijat. Hän tunnistaa kasvun ja kehityksen häiriöt ja osaa tukea lasta ja perhettä erilaisissa ammatillisissa ympäristöissä. (Diakonia-ammattikorkeakoulu, opintosuunnitelma: 8.)

Moninaisuutta, maahanmuuttajia sekä vähemmistöjä koskevassa ”Moninaisuus ja monikulttuurisuus” – opintokokonaisuudessa opiskelija oppii käyttämään keskeisiä moninaisuuden sekä monikulttuurisuuteen liittyviä käsitteitä sekä teoreettisia lähestymistapoja. Opiskelija ymmärtää myös vähemmistöjen aseman vaikutukset terveydelle ja hyvinvoinnille. Sukupuolisensitiivisyyteen liittyviä aiheita ei ole nostettu esille opintosuunnitelman kuvauksessa. (Diakonia-ammattikorkeakoulu, opintosuunnitelma: 12.)

Tarkasteluni mukaan, sen perusteella mitä opintojaksojen kuvauksissa on nostettu esille, pääkaupunkiseudun suurimmissa ammattikorkeakouluissa toteutettavaan opetukseen sisältyy paljon moninaisuuden kohtaamiseen liittyviä aiheita. Moninaisuuden kohtaamisen opinnot näyttävät pääasiassa kohdistuvan mielenterveysongelmaisten, päihdeongelmaisten, perheiden, lasten sekä monikulttuurisen moninaisuuden kohtaamiseen. Metropolian sekä Laurean tavoitteena on, että opiskelija tietää ja tuntee yhteiskunnassa esiintyvää moninaisuutta. Hän tuntee asiakasryhmän ja ymmärtää sen erityistarpeita. Edellä mainituilla ryhmillä on erityistarpeita, mutta myös sellaisia erityistarpeita, jotka perustuvat heidän sukupuoleensa sekä sen kulttuurillisesti tuottamiin piirtei-

siin. Koska sukupuolisensitiivisyyteen viittaavia aiheita ei ole nostettu opintojaksokuva-
uksissa esille, voi se johtua siitä, että niitä ei opintojaksoissa ole.

5 Sukupuolisensitiivisyyden näkökulma ohjaus- ja neuvontatyössä

Ihmiset toimivat suurimman osan ajasta ilman tietoisuutta siitä, miten he muodostavat mielipiteensä, asenteensa tai kokemuksensa. Toiminta on heille ikään kuin itsestään selvää. Jokainen ihminen antaa merkityksiä asioille erilaisella tavalla. Jos nämä yksilölliset havaitsemis- ja tulkintatavat tuodaan opiskelijan tietoisuuteen, hän voi tulevassa ammatissaan ymmärtää paremmin toimintansa ja valintojensa taustalla olevia arvoja, uskomuksia ja oletuksia, merkityksenanto-prosessiaan sekä sitä kieltä, jota he käyttävät määrittelemään kokemuksiaan. (Nummenmaa — Korhonen 2000: 77.)

Koulutuksessaan sosionomi (AMK) sisäistää sosiaalialan arvot sekä ammattieettiset periaatteet. Hän ottaa työssään huomioon yksilön ainutkertaisuuden. Koulutuksensa pohjalta sosionomi pyrkii edistämään tasa-arvoa sekä suvaitsevaisuutta. Koulutuksen kautta sosionomi ymmärtää myös yksilön ja yhteiskunnan välisen suhteen. Hän ymmärtää, kuinka ihmisen sosiaaliset toimintaedellytykset muodostuvat sekä kuinka yhteiskunnallinen päätöksenteko siihen vaikuttaa. Sosionomi osaa myös jäsentää erilaisia sosiaalisia ongelmia yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Hän tunnistaa epätasa-arvoa tuottavia rakenteita ja osaa myös toimia niiden purkamiseksi. (Mäkinen — Raatikainen — Rahikka — Saarnio 2009: 18 — 19.)

Sosionimin työ sisältää usein ohjaus- tai neuvontatyötä. Hänen on tärkeä ymmärtää, että sukupuolen merkitykset ovat usein läsnä erilaisissa ohjaustilanteissa, erilaisina olemisen ja tekemisen muotoina. Institutionaalisenä palveluna ohjaus- ja neuvontatyö toimii sekä rakenteiden, lakien ja politiikan muotona. Ohjaus- ja neuvontatyö myös määrittää ja uusintaa yhteiskunnan sukupuolijärjestelmää. (Nummenmaa — Korhonen 2000: 70.)

Ohjaus määritellään laaja-alaiseksi toiminnaksi, jonka tarkoituksena on auttaa asiakasta valtautumaan, eli toimimaan entistä paremmassa tasapainossa ympäristönsä kanssa sekä käyttämään mahdollisuuksiaan tavoitteellisesti niin, että ne toimivat asiakkaan hyväksi. Tässä muutostyössä sukupuoleen liittyvät kysymykset ovat keskeisessä asemassa. Sukupuolisensitiivisesti toimiva ohjaaja on tutkinut miesten ja naisten elämään liittyviä tekijöitä sekä hän pystyy käsittelemään asiakkaiden tilanteita sosiaalisessa kon-

tekstissä niin menneisyyden kuin tulevaisuudenkin perspektiivissä. Sukupuolisensitiivisesti toimiva ohjaaja ymmärtää yksilön elämäntien rakentumista monella tavoin, esimerkiksi tyttöjen ja poikien sekä naisten ja miesten koulutusvalinnat, suuntautuminen ammatillisesti sekä työmarkkinoille sijoittuminen erilaisiin asemiin. Sukupuolten välinen työnjako on havaittavissa erilaisena toimintana sekä yksityiselämässä, että työelämässä. (Nummenmaa — Korhonen 2000: 74—75.)

Sukupuolisensitiivisen ohjauksen taustalla on käsitys kolmesta elementistä asiakkaan persoonallisuudessa. Nämä elementit ovat yksilön käyttäytyminen, toisten ihmisten tälle käyttäytymiselle rakentamat merkitykset sekä mitä merkityksiä asiakas itse käyttäytymiselleen antaa. Sukupuolisensitiivisessä ohjauksessa asiakasta rohkaistaan tutkimaan omaa toimintaansa sekä samanaikaisesti tunnistamaan sellaisia oletuksia, odotuksia ja vuorovaikutustilanteita, jotka tuottavat sukupuolen määrittäviä merkityksiä. Tavoitteena on asiakkaan emansipatorinen vapautuminen sisäisistä itsensä määrittämisen uskomuksista, arvoista ja oletuksista sekä sellaisista ulkoisista pakoista tai sosiaalisista realiteeteista, jotka estävät häntä tekemästä merkityksellisiä valintoja elämässä. (Nummenmaa — Korhonen 2000: 74—75.)

Sukupuolten välistä tasa-arvoa on pyritty edistämään erilaisilla yhteiskunnallisilla toimenpiteillä esimerkiksi tutkimusprojekteilla sekä erilaisilla ohjeistuksilla. Ohjauksen psykologiaa voidaan pitää yhtäläillä osana tätä toimenpidettä, sillä se antaa elämäntien ymmärtämisen kanssa ohjaajalle mahdollisuuden kääntää ja muuttaa tietoa eräänlaiseksi sovellukseksi ja ymmärtämykseksi työskennellä asiakkaan kanssa. Sukupuolisensitiivisyys on merkittävä viitekehys elämäntien kehittymisen ja ehtojen ymmärrykselle. Ohjaustoiminta elämäntien viitekehyksessä kohdistuu usein keskeisiin elämäntien alueisiin — koulutukseen, työhön, perheen ja vapaa-ajan alueisiin erilaisiin painotuksiin. Naisilla esimerkiksi nämä ristiriidat usein liittyvät koti- ja ammattirooliin tai palkkatyöhön. Ohjaus joka on laaja-alaista ja eri elämäntien alueita huomioivaa, edellyttää yksilön elämäntien kokonaisvaltaista ymmärtämistä sekä moniteoreettista lähestymistapaa. (Nummenmaa — Korhonen 2000: 75.)

5.1 Sukupuoleen liittyvät ulottuvuudet ohjaustilanteessa

Sukupuoli on jatkuvasti läsnä ihmisen elämässä erilaisina olemisen ja tekemisen ehtoina ja muotoina. Käsitteenä sukupuoli liitetään sekä biologiseen sukupuoleen sekä psykologisiin, sosiaalisiin ja kulttuurillisiin määrittäjiin ja merkityksiin. Sosiaalisella sukupuolella (gender) tarkoitetaan sitä sukupuolta, joka on muotoutunut ihmiselle sosiaali-

en ja kulttuurillisten tekijöiden perusteella, toisin kuin biologinen sukupuoliemme. (Nummenmaa — Korhonen 2000: 71.)

Kuvaan seuraavaksi neljää sukupuoleen liittyvää ulottuvuutta, jotka ovat läsnä henkilökohtaisessa elämässämme, mutta myös ohjaustilanteissa. Ohjaus ja neuvonta institutionaalisenä palveluna sekä rakenteiden ja politiikan muotona määrittää ja uusintaa yhteiskunnassa olevaa sukupuolijärjestelmää. Henkilökohtaiseen vuorovaikutukseen perustuva ammatillinen ohjaus ja neuvonta on merkittävä areena sukupuolen uudelleen rakentamiselle. Ohjaaja tuottaa sukupuolta esimerkiksi silloin kun hän toimii tai käyttäytyy eritavalla mies- tai naisasiakkaan kanssa tai kun ohjaajalla itsellään on tietynlaisia näkemyksiä siitä, millaisia miesten tai naisten tulisi olla tai miten heidän tulisi toimia. Sukupuolen tuottamisesta on kyse myös silloin kun ohjaaja ei huomioi asiakkaan yksilöllistä elämäntilannetta ja elämäntilannetta sukupuolittavaa yhteyttä. (Nummenmaa — Korhonen 2000: 71—72.)

Sukupuolijärjestelmä tarkoittaa sukupuolen mukaista elämän ja työn jakoa, josta on eriteltävissä neljä ulottuvuutta: poliittinen ja taloudellinen valta, tuotanto ja työnjako, symbolit ja ideologiat sekä tunteet ja seksuaalinen käyttäytyminen. Sukupuolijärjestelmä viittaa hierarkiaan, jossa maskuliinisuudella on feminiinisyyttä suurempi materiaallinen, kulttuurinen ja symbolinen valta. (Julkunen 2010: 16.) Sukupuolijärjestelmä on perushierarkia joka ohjaa sosiaalistumistamme. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että meillä ei ole kokemusta jostain muustakin ja että todellisuutta koskevat määritelmät eivät voisi olla sovittuja toisella tavalla. Sisäistetyn asiat ovat jatkuvasti alttiina todellisuuden vaihtoehtoiselle määrittämiselle. (Vilka 2010: 46.)

Sukupuolesta voi erotella neljä eri ulottuvuutta, jotka vaikuttavat erilaisten ihmisten kanssa tehtävään ohjaustyöhön ammattikäytännön näkökulmasta. Ensimmäisenä *sosiaalinen sukupuoli yksilöllisten erojen muotona* ohjaa niitä oletuksia, jotka kuvaavat tyttöjen ja poikien sekä naisten ja miesten välisiä eroja. Yleisesti sukupuolia on kuvattu ikään kuin toistensa vastakohtina. Heidän ominaisuuden on kuvattu erilaisiksi esimerkiksi kyvyissä, kiinnostuksissa, arvoissa ja persoonallisuuden piirteissä. (Nummenmaa — Korhonen 2000: 71.)

Sukupuoli sosiaalisten rakenteiden, lakien ja politiikan muotona tarkoittaa yhteiskunnassa olevan sukupuolijärjestelmän erilaisia kulttuurisia, organisatorisia ja yksilöllisiä ilmiöitä. Nämä rakenteet ovat osittain näkyviä ja osittain näkymättömiä rakenteita, jotka

toteutuvat sekä uusiutuvat esimerkiksi yhteiskunnallisessa työnjaossa, naisten ja miesten erilaisena valtana sekä vastuuna. Ne määrittävät myös maskuliinisen ja feminiinisen subjektiuden muotoutumista sekä laajemmin ohjaavat naisten ja miesten elämäntulkua. (Nummenmaa — Korhonen 2000: 71.)

Sosiaalinen sukupuoli vuorovaikutuksen muotona viittaa sellaisiin prosesseihin, kuinka nainen tai mies omaksuu naisena tai miehenä olemisen. Prosessi tuottaa sukupuolesta olemiseen liittyviä rakenteita sekä prosesseja ja keinoja, joilla näitä rakenteita vahvistetaan sekä pidetään yllä erilaisissa sosiaalisissa kohtaamisissa. (Nummenmaa — Korhonen 2000: 71.)

Sosiaalinen sukupuoli kielen ja ajattelutapojen muotona tarkoittaa sitä mitä ilmenee kielenkäytössämme sekä puheemme sisällössä. Keskustellessamme eri sukupuolen edustajien kanssa, nousee esille naisia ja miehiä koskevat käsityksemme, olettamuksemme sekä uskomuksemme. Puhuessamme toisesta sukupuolesta, puheestamme nousee esille suhtautumisemme siihen. Siksi kieli onkin keskeisessä asemassa sosiaalisen sukupuolen tuottamisessa. Samoin silloin kun pyrimme purkamaan sukupuoleen liittyviä merkityssuhteita sekä rakenteita. (Nummenmaa — Korhonen 2000: 71.)

6 Sukupuolisensitiivisyyden opintojakso ja tavoitteet

Opintojakson tehtävät muodostuvat luettavasta materiaalista, havainnointi tehtävistä, kirjallisista tehtävistä sekä yksilö- ja ryhmätehtävistä joita oppilaat tekevät sekä etäopiskeluna, että lähiopetuseroilla jolloin puretaan tehtäviä erilaisilla toiminnallisilla menetelmillä. Opintojaksolle suunnittelemani tehtävät ovat siinä järjestyksessä kuin ajattelin niiden sisällöltään olevan hyödyllistä toteuttaa. Jokainen tehtävä on muokattavissa ryhmän valmiuksien sekä tarpeiden mukaan. Olen pyrkinyt myös olemaan sitomatta tehtäviä toisiinsa niin, että ne on toteutettavissa itsenäisinä osinaan. Tehtävät ovat siis mahdollista suorittaa joko yksittäisinä tehtävinä tai yhdessä, erilaisessa järjestyksessä.

Opintojakso on suunniteltu niin, että se on toteutettavissa sekä nuorten, että aikuisten opiskelijoiden kanssa. Se ei vaadi aikaisempaa tietämystä sukupuolisensitiivisyyden käsitteestä eikä vaadi suuria materiaalikustannuksia. Ryhmän rakenteella on merkitystä. On ryhmän eduksi, että siinä on sekä miespuolisia, että naispuolisia opiskelijoita.

Opintojakson tavoitteena on, että opiskelija ymmärtää, että ihmisellä on sekä biologinen sukupuoli sekä sosiaalinen sukupuoli. Opiskelija tunnistaa sukupuolirooleja sekä stereotyyppioita sekä opintojakson tehtäviä refleктоimalla ymmärtää, kuinka omat asenteet, stereotyyppiset itsestäänselvyydet sekä mielikuvat sukupuoliin voivat uusintaa näitä sukupuolittavia käytäntöjä sekä vaikuttaa ihmisen yksilölliseen elämäntapaan. Opiskelija saa valmiuksia erilaisten ihmisten moninaisuuden kohtaamiseen sekä ymmärtää syvemmin erilaisten asiakasryhmien erityistarpeita.

Opintojakson kirjallisen materiaalin olen pyrkinyt valitsemaan niin, että se tarjoaa opiskelijalle mahdollisuuden tutustua joko laaja-alaisesti sukupuolisista eroista tuotettuun kirjallisuusmateriaaliin tai etsiä esimerkiksi oman alansa osalta kirjoitettuun tuotantoon. Sukupuolisensitiivisyyttä koskeva kirjallisuus pohjautuu feministiseen tutkimukseen, siitä johtuen suurin osa kirjallisuudesta koskee nimenomaan naissukupuolta. Olen pyrkinyt valitsemaan kirjalliseksi materiaaliksi kuitenkin niitä teoksia, joissa feministinen näkökulma ei ole painopisteenä. Olen valinnut kirjalliseksi materiaaliksi myös vanhempiä teoksia, jotka mahdollistavat pohdinnan siitä, millä tavoin sukupuoliin liittyvät odotukset ja asenteet ovat saattaneet muuttua viime vuosikymmenissä. Vanhemmasta kirjallisuudesta on erityisesti hyötyä ikäihmisten kanssa työskenteleville. Teokset avaavat näkökulmaa siihen aikaan, jolloin tämän päivän vanhus on ollut itse nuori ja omaksumat yhteiskunnan silloisia normeja.

7 Oppimisteoreettinen näkökulma sekä menetelmiä

Valitsin sukupuolisensitiivisyyden opintojakson oppimisteoreettiseksi näkökulmaksi kokemuksellisen oppimisen, jossa inhimillinen kasvu ymmärretään jatkumona, jonka keskeisinä käsitteinä ovat dialogi ja merkitys. Kokemuksellinen oppiminen vaatii opiskelijalta kykyä kriittiseen ajatteluun sekä johdonmukaista huomionkiinnittämistä omaan oppimiseen. (Ojanen 2012: 95.) Kokemuksen käsittely vilkastuttaa sekä yksilöä, että ryhmää. Omien kokemusten huomioiminen kehittää itsenäistä ajattelua kuuliaisen tottelevaisuuden sijaan. Ohjaajan tehtävä on olla väliaikainen kanssakulkija. (Ojanen 2012: 96–97.)

Oppiminen on aina yhteydessä siihen, minkälaisia asioita ihmiselle on aikaisemmin tapahtunut. Ihminen palaa siis aina kokemuksensa tulkinnassa hänen aikaisempiin kokemuksiinsa ja jokainen kokemus muokkaa yksilön käsitystä ja suhdetta maailmaan. (Ojanen 2012: 97.) Oppimiseen vaikuttaa myös oppimistilanteen sosiaalis-

emotionaalinen luonne, eli se minkälaisessa ympäristössä oppiminen tapahtuu. Ihminen on rakentunut sosialisaaion kautta. Mikäli oppimistilanteessa vallitsevat arvot ja normit otetaan itsestään selvyyksinä, ei vallitsevia käsitteitä, arvoja sekä normeja voi tulkita uuden tiedon valossa. (Ojanen 2012: 100.)

Kokemuksellisen oppimisen lähtökohtana on yleensä jokin käytännössä esiintyvä ongelma. Toisen vaiheen muodostaa kokemuksen tutkiminen eli reflektointi. Reflektoinnissa ihminen ikään kuin ottaa askeleen taaksepäin ja orientoituu oman sisäisen puolelleen. Ryhmässä toimittaessa oppimisen kannalta tärkeää on kyetä kuitenkin kuuntelemaan samanaikaisesti myös niitä asioita, joita ryhmän toisilla jäsenillä on sanottavana. (Ojanen 2012: 107.)

Ymmärtääkseen kokemuksiaan ja pystyäkseen tulkitsemaan niitä, ihmisen on tutkittava ensin itseään, omaa merkityssuhteiden muodostamaa maailmaa. Ihminen etsii siis tietoa, jota ei ole vielä olemassa. Oppilas omaksuu ohjaajalta tutkijan roolin, eli aloittaa informaation keräämisen irrottamalla sitä irti kokemuksesta. (Ojanen 2012: 108.)

Kokemuksellisen oppimisen yhtenä tavoitteena on käsitteellistää oppimista. Tietoisiksi tuleminen tarkoittaa omien merkityskokemusten selkiytymistä sekä jäsentymistä. Tiedostamisen avulla ihminen voi kehittää käytäntöihin erilaisia vaihtoehtoisia toimintamalleja. Tietoisuuden lisääntyminen haastaa yksilön keräämään lisää tietoa ja tekemään siitä uusia yleistyksiä. (Ojanen 2012: 108.)

Kokemuksellisen oppimisen ensimmäisessä vaiheessa jokaiselle ryhmässä olijalle on annettava lupa kokea ja tuntea sitä, mitä hänen mieleensä nousee. Ohjaajan tehtävä on rohkaista välittömän kokemuksen ja aistielämyksen tavoittamista. Ohjaajan tulee myös välttää kaikkea kritiikkiä ja arvostelua, joka saattaa satuttaa kokijan tuntoja. Elämyksellisyys on lähtökohta, mutta ei vielä itse oppimista. Tietoinen kohdistuminen kokemukseen merkitsee koontia siitä, mitä kokemuksessa on todellisuudessa tapahtunut. (Ojanen 2012: 123.)

Toinen vaihe on ikään kuin reflektiivinen vaihe. Siinä palataan kokemuksen herättämiin tunteisiin ja ajatuksiin. Tunteita ja ajatuksia tutkitaan kaikista mahdollisista näkökulmista. Kun huomiota kiinnitetään useisiin eri seikkoihin, lopputuloksena on yksilön näkemystä paljon laajempi perspektiivi. Yksilö näkee asiat omalla tavallaan, mutta ryhmä nostaa esille erilaiset näkökulmat. Näin asiat laajenevat ja saavat uudet mittasuhteet.

Ne tulevat tavallaan kokonaisemmiksi. (Ojanen 2012: 124) Reflektiivisyys ei tarkoita vastauksen tivaamista väkisin tai sellaisten kysymysten esittämistä johon uskotaan olevan vastaus. Reflektio on dialogista kysymistä, jossa nousee esille kysyjän oma hämmennys. Vastaukselle täytyy antaa tilaa jotta todellinen etsimisen prosessi voi syntyä. (Ojanen 2012: 125.)

Kolmannessa vaiheessa tapahtuu kokemuksen uudelleen arvioiminen ja yleistäminen. Reflektointi on läheisessä yhteydessä uudelleen arvioimisen vaihetta ja seuraa läheisesti oppimiskokemusta. Kokemuksesta olisi helppo hypätä suoraan arviointiin ja niin usein tapahtuukin. Oppimisprosessista jää silloin kuitenkin väliin arvokkaat työstämisen vaiheet, eli kokemukseen palaaminen ja tunteiden tunnistaminen. (Ojanen 2012: 126.)

Reflektion antia lisää huomattavasti jos prosessissa edetään miellelyhtymien kautta integrointivaiheeseen ja sitä kautta validioimiseen. Mielleyhtymillä, eli assosioimalla, voidaan liittää uutta tietoa jo tunnettuun tietoon. Tämä johtaa usein siihen, että vanhat asenteet eivät olekaan samankaltaisia uuden tiedon kanssa. Mitä enemmän assosioi, sitä enemmän saa uutta materiaalia integroitavaksi. Kokemuksesta tulee kasvattava silloin kun reflektoidaan sellaista tietoa, jota aikaisemmin ei ole ymmärretty ja liittämällä tätä uutta tietoa jo olemassa olevaan. Tämä prosessi vaatii vuoropuhelua. Yksittäisistä kokemuksista luodaan sillä tavoin yleistyksiä ja uusia merkitystodellisuuksia. (Ojanen 2012: 126.)

Sisäisten yhtymäkohtien liittämisen vaiheessa, eli integrointivaiheessa tutkitaan, mikä tieto uudessa tiedossa on merkityksellistä. Liittämistyö tarkoittaa ihmisessä käynnistynyttä prosessia, jonka tarkoituksena on etsiä erilaisia suhteita uusien ja vanhojen tiedossa olevien asioiden välille. Näistä suhteista tehdään johtopäätöksiä joiden perusteella päädytään ymmärrykseen siitä, mikä materiaalista on työstämisen arvoista. Aikaisempi tieto muokkautuu uuteen tietoon ja syntyy arviointia. (Ojanen 2010: 127.)

Neljännessä vaiheessa tapahtuu validioiminen, mikä tarkoittaa ideoiden oikeudenmukaisuuden tutkimista. Neljäs vaihe on tiedon toteuttaminen eli testaaminen käytännön tasolla ennen kuin tiedon voi omaksua. Kun kokemuksen tunteet ja uudet ideat on yhdistetty uuteen tietoon, niistä on ensin tehtävä johtopäätöksiä ja kokeiltava sitten käytännössä. Vasta käytännöntestauksen jälkeen uudet ideat integroituvat osaksi omaa arvomaailmaa. Kokemuksellisen oppimisen prosessi voi koskettaa yksilöä hyvin persoonallisella tavalla ja vaikuttaa hänen identiteettiinsä. Myös ohjaajaa itseään haaste-

taan tutkimaan, esittämään kysymyksiä, rakentamaan erilaisia mielikuvia ja ideoita sekä kehittämään omia toimintatapojaan. (Ojanen 2012: 127–128.)

8 Opintojakson toiminnalliset menetelmät

Sosiaalialan työ vaatii hyviä vuorovaikutustaitoja. Vuorovaikutuksellisissa ammateissa työ tehdään ryhmänä tai tiiminä ja yhdessä työskentely on keskeinen työtapa. Toiminnallisissa menetelmissä myös ei-verbaaliset oppijat pääsevät osallistumaan toimintaan, koska kantaa voi ottaa puhumisen sijaan toiminnalla. Toiminnallisissa menetelmissä keskustelu ja muu toiminta on spontaanimpaa kuin luentotilaisuudessa. (Karkkulainen 2011: 22–23.) Spontaanius on tärkeää silloin kun tutkitaan asioita, joille ryhmä ei ole vielä antanut yhteistä nimeä.

Toiminnallisissa menetelmissä keskeisenä lähtökohtana on ryhmä. Ryhmän jäsenet tuovat oman yksilöllisen tunteensa, asenteensa ja kokemuksensa tilanteeseen. (Karkkulainen 2011: 22.)

Toiminnalliset menetelmät herkistävät tehokkaasti havaintokykyä, ne mahdollistavat yksilöllisen ilmaisun sekä älyllisen ja emotionaalisen kasvun. Toiminnallisilla menetelmillä voi innostaa luovuutta sekä mielikuvitusta sekä esteettistä herkkyyttä. Menetelmillä voi luoda voimaannuttavan kokemuksen. Siksi toiminnalliset menetelmät ovat erinomainen menetelmä sosiaali- ja terveysalan työntekijäksi kasvavien opiskelijoiden ammatilliseen kasvuun. Menetelmät sopivat myös osaamisen edelleen kehittämiseen. (Karkkulainen 2011: 21.)

Toiminnallisiin oppimistilanteisiin liittyy vahvasti vertaisilta oppiminen. Toiminnallisilla menetelmillä voi oppia turvallisessa vertaisympäristössä ja oppimiskokemus voi olla rentouttava ja mukava. Ryhmästä ei tarvitse keinotekoisesti alussa kartoittaa sitä, mitä osallistujat jo käsiteltävästä asiasta tietävät. Ryhmässä oleva tieto tulee ilmi toiminnallisissa tehtävissä. Toiminnallisissa menetelmissä ollaan tasavertaisessa asemassa ryhmän jokaiseen henkilöön. (Karkkulainen 2011: 23.) Toiminnalliset menetelmät linkittyvät kokemukselliseen, yhteistoiminnalliseen oppimiseen sekä yhteisöllisyyteen. Toiminnallisten menetelmien yhteydessä käydyissä keskusteluissa nousee esille, ovatko jossain toisessa tilanteessa toimivat pelisäännöt sovellettavissa johonkin muuhun tilanteeseen. (Karkkulainen 2011: 17.) Toiminnalliset menetelmät mahdollistavat opetta-

maan niitä asioita, joita luentomaisilla opetuskerroilla voi olla vaikeaa oppia. (Karkkulainen 2011: 19.)

Toiminnan kautta tapahtuva oppimisprosessi, eli reflektio, luo sillan omien kokemusten ja tunteiden muuntamiseksi uudenlaisiksi teorioiksi sekä käytännön malleiksi. Keskeisenä ulottuvuutena toiminnallisten menetelmien kautta tapahtuvassa reflektiossa on myös oppia tarkkailemaan ryhmän toimintaa, yhteistyötaitojen kehittymistä sekä omaa oppimista. Tämä prosessi avaa ryhmälle uuden väylän oppimiselle, koska näin ryhmä voi löytää yhteiset voimavarat. Tästä voi syntyä polku myös yhteisen hiljaisen tiedon äärelle. (Kataja — Jaakkola — Liukkonen 2011: 23.) Esimerkiksi seuraavassa kappaleessa olevat toiminnalliset menetelmät edistävät ryhmässä olevan tiedon jakamista.

Draamamenetelmiä eli teatterilähtöisiä menetelmiä voi kuvailla sellaisen tilan luomiseksi, jossa mahdollistuu opetustilanteen kokemuksellinen oppiminen. Toiminnalliset teatterilähtöiset menetelmät sopivat erilaisiin oppilaitoksiin sekä työpaikoille ja ne erityisesti sopivat sosiaali- ja terveystieteiden opettamiseen, oppimiseen ja kehittämiseen. (Karkkulainen 2011: 7.) Toiminnallisilla teatterilähtöisillä menetelmillä voi harjoitella ja kehittää vuorovaikutustilanteissa toimimista. Menetelmät mahdollistavat erilaisten vaihtoehtoisten toimintatapojen kokeilemisen sekä vertaispalautteen saamisen. Menetelmillä voi testata omia ulottuvuuksia, toimintamalleja sekä erityisesti uskomuksia turvallisesti vertaisten kanssa. Samalla on myös mahdollista saada harjoitusta ammatilliseen toimimiseen. (Karkkulainen 2011: 8.) Teatterilähtöiset menetelmät ovat kaukana teatterista tai esittävästä taiteesta. Kynnys työskentelyyn on huomattavasti matalampi kuin teatteriesitystä tehdessä ja perustuu yhdessä leikinomaisesti toimimiseen (Karkkulainen 2011: 10).

Etäännyttäminen tarkoittaa toiminnallisten menetelmien mahdollisuutta tutkia ilmiötä metaforisten draamatarinoiden kautta. Kokemus voi tarkoittaa vapautumista omasta subjektiivisesta todellisuudesta ja siirtymistä yhteisölliseen, kuvitteelliseen todellisuuteen. Etäännyttäminen tarkoittaa sitä, että uskaltaa mennä emotionaalisesti lähemmäksi kokemusta. Se mahdollistaa elämän erilaisten ilmiöiden tutkimisen turvallisesti, omaa itseä sekä muita ryhmäläisiä kunnioittaen. (Karkkulainen 2011: 19.)

Roolin ottamisella tarkoitetaan jonkinlaisen suhtautumistavan tai asenteen omaksumista. Rooli määrittelee sen, keitä me erilaisissa tilanteissa olemme. Roolin ottaminen tarkoittaa toiminnallisissa teatterilähtöisissä menetelmissä eri asiaa kuin roolin näyttele-

minen. Roolien ottaminen ei vaadi aikaisempaa kokemusta näyttelemisestä, mutta saattaa tuntua pelottavalta niille osallistujille, joilla ei ole roolin ottamisesta aikaisempia tiedostettuja kokemuksia. (Karkkulainen 2011: 20.)

Roolien kautta voi tutkia erilaisia ennakkoluuloja sekä asenteita, joita opiskelijoilla on eri sukupuolen edustajista. Roolien kautta voi tehdä näkyväksi niitä asenteita, joita yksilöillä sekä yhteisöllä on. Mielenkiintoa lisäävät tilanteet, joissa roolin ottanut henkilö tekeekin jonkun stereotyypeistä todella poikkeavan roolin. (Karkkulainen 2011: 20.)

Käytän opintojakson havainnoimistehtävien purkamistapana oppimiskahvila menetelmää. Oppimiskahvila menetelmässä ryhmä jaetaan pienempiin ryhmiin ja ryhmät omiin pöytiin. Pöytiä tulee olla yhtä monta kuin käsiteltäviä aiheitakin. Pöydillä on muistiinpanovälineet, mieluiten suuri paperi, johon jokainen voi vapaasti kirjoittaa mieleen tulevia ajatuksiaan. Keskustelua käydään kuunnellen sekä omia mielipiteitä kertoen. Jokaisessa pöytäkunnassa on puheenjohtaja, joka jää pöytään muun pöytäkunnan siirtyessä seuraavaan pöytään. Puheenjohtaja kertoo uudelle ryhmälle lyhyesti, mistä asioista edellinen ryhmä on keskustellut ja uusi ryhmä jatkaa keskusteluaan siitä. Uusi ryhmä täydentää muistiinpanoja oman keskustelunsa pohjalta. Prosessin edetessä pöytäkunnat vaihtavat seuraavaan pöytää. Keskustelut voivat kestää noin 20 minuuttia/pöytä riippuen osallistujien määrästä. Pöytiä vaihdetaan niin kauan kunnes ryhmät palaavat omaan pöytänsä. Puheenjohtajat kertovat yhteenvedon käydyistä keskusteluista. (Innokylä, toimintamalli.)

Havainnointi, eli observointi on aineistonhankintamenetelmä jota käytän menetelmänä läpi koko opintojakson. Menetelmän tarkoituksena on koota tietoa tutkimuksen kohteena olevista ilmiöistä niitä seuraamalla ja tekemällä niistä havainnoja. Havainnot kohdistuvat ihmisten toimintaan ja käyttäytymiseen, sekä siihen kuinka ihmiset toimivat ilmiöön liittyvässä vuorovaikutustilanteessa. Havainnointitapoja ja havainnoijan roolia voi vaihdella ja jäsentää erilaisissa tutkimusotteissa. Havainnointi voi tapahtua joko ulkopuolisesta tai sisäpuolisesta näkökulmasta käsin. Sisäpuolisesta näkökulmasta tehty havainnointi tarkoittaa, että tutkija toimii osana tutkittavaa yhteisöä tai tilannetta. (Jyväskylän yliopisto, aineistonhankintamenetelmät.) Opiskelija voi esimerkiksi tehdä huomioita kuulemastaan keskustelusta tai olla itse osallisena siihen.

Valitsin lukupiiritehtävän yhdeksi opintojakson tehtäväksi, koska lukupiiri on ryhmässä tapahtuva oppimisprosessi, jossa oppilaat kokoontuvat keskustelemaan ennalta vali-

tusta kirjallisuudesta tehdyn alustuksen pohjalta. Lukupiiri on vaihtoehtoinen ryhmässä toteutuva oppimistapa yksilöopiskelun sijaan. Lukupiirin avulla voi osoittaa oppineisuuttaan vaihtoehtoisesti tenttien tai esseiden lisäksi. Lukupiiri parhaimmillaan motivoi opiskelua, koska omista ajatuksista muille opiskelijoille kertominen edistää omien ajatusten jäsentämistä ja kykyä hallita suuria kokonaisuuksia. Lukupiiri on myös hyvä tapa löytää uusia oivalluksia sekä löytää ratkaisuja yhdessä. (Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.)

9 Opintojakson tehtävät

Opintojaksolle suunnittelemani tehtävät ovat siinä järjestyksessä kuin ajattelin niiden olevan hyödyllistä toteuttaa. Ryhmät ovat kuitenkin yksilöllisiä. Jokainen tehtävä on muokattavissa ryhmän valmiuksien sekä tarpeiden mukaan. Olen pyrkinyt myös olla sitomatta tehtäviä toisiinsa niin, etteivät ne olisi toteutettavissa itsenäisinä osina. Tämä mahdollistaa tehtävien järjestyksen muuttamisen tarvittaessa.

9.1 Ensimmäinen tehtävä: aiheeseen ennakkoon tutustuminen

Opiskelijat tutustuvat ennalta valittuun kirjalliseen materiaaliin ennen ensimmäistä lähiopetuskertaa. Orientoiva lukutehtävä auttaa opiskelijaa muodostamaan käsityksen siitä, minkälaisia asioita tulevassa opintojaksossa käsitellään. Valitsemani verkkodokumentti on Valtioneuvoston periaatepäätös hallituksen tasa-arvo-ohjelmasta 2012 — 2015. Valitsin kyseisen selonteon, koska halusin selonteolla tuoda esille, että Suomessa sukupuolen tasa-arvon edistämiseksi on laadittu tavoitteet myös hallitustasolla. Sukupuolisensitiivisyyden oppimisen ja tasa-arvon edistäminen on vakavasti otettava tulevaisuuden tavoite, eikä turhaa puuhastelua, minkälaisen kuvan sukupuolisensitiivisyyden käsite saattaa helposti antaa.

Opiskelijan ei tarvitse paneutua tekstiin syvällisesti tai opetella mitään ulkoa. Riittää, kun hän ymmärtää tekstin hengen. Ensimmäisellä tapaamiskerralla käydään selonteon sisältöä läpi. Minkälaisia ajatuksia selonteko on opiskelijoissa herättänyt, onko selonteon tavoitteissa jotain sellaisia tavoitteita, jotka erityisesti nousevat keskustelussa esille tai onko selonteon tavoitteissa tavoitteita, joita opiskelija ei pidä jostain syystä tärkeänä ja miksi. Minkälaista maailmaa selonteon tavoitteilla mahdollisesti halutaan luoda sekä onko selonteon tavoitteissa sellaisia kohtia, joita opiskelija ei ole ymmärtänyt.

9.2 Toiminnallisia teatterilähtöisiä menetelmiä sukupuolisten stereotyyppien havainnoimiseen

- Ihmiset liittävät tiedostamatta naisiin ja miehiin tietynlaisia ominaisuuksia, jotka vaikuttavat tapaan tulkita maailmaa. Ryhmässä tutkitaan joukkoa esineitä, jotka voivat olla opiskelijoiden itsensä tuomia tai opettajan ennalta valitsemia (esimerkiksi kynä, kello, avaimenperä). Opiskelijat määrittävät valitsemallensa esineelle ”sukupuolen” ja perustelee huolellisesti kantansa yhteisesti ryhmässä. Lopuksi keskustelua siitä, minkälaisia asioita ryhmä on havainnut. (Puhakainen 2004: 14.)

Muissa toiminnallisissa teatterilähtöisissä harjoituksissa tarvitaan isoa luokkaa tai salia ja niissä työskennellään ilman sanoja. Osallistujien tullessa opetustilaan, on hyvä antaa heille ensin aikaa asettua ja kertoa kurssin sekä lähiopetuskerran sisällöstä. Puhelimet kannattaa muistuttaa laittaa äänettömälle, koska puhelimen soiminen kesken harjoitusten voi häiritä osallistujien keskittymistä huomattavasti. Ohjaaja voi ohjeistaa osallistujia pyrkimään sanattomaan viestintään. Mikäli osallistujalle tulee mieleen kysymys, mitä ilman tämä ei voi jatkaa harjoitusta, voi hän esittää kysymyksen. Muussa tapauksessa tilanteille annetaan mahdollisuus ratketa omalla painollaan. Harjoituksen tarkoituksena on siirtää opiskelijoiden ajatuksia päivän tapahtumista käytössä olevaan tilaan sekä keskittymään hetkeen. Sanattomasti tehdyt harjoitukset vapauttavat opiskelijoita myös pyrkimyksestä suorittamiseen, sillä sanattomasti työskentelyssä ei voi olla välttämättä pientä epäjärjestyä ryhmässä, mutta tällaiset tilanteet kuitenkin ovat ratkaistavissa omalla painollaan.

- Tilan täyttäminen toimii aloitusharjoituksena: Ohjaaja pyytää osallistujia kävelemään tilassa ja täyttämään sen mahdollisimman tasaisesti. Hyvä neuvo on pyytää ihmisiä hakeutumaan koko ajan sinne, missä he näkevät olevan eniten tilaa. Ensin ohjaaja pyytää osallistujia kulkemaan välttämällä katsekontaktia muiden osallistujien kanssa silti katse suunnattuna eteenpäin (suuren ryhmän kanssa noin minuutin), sitten ohjaaja pyytää osallistujia vähitellen ottamaan katsekontaktia vastaan tuleviin. Katsekontaktit voi aluksi olla lyhyitä. Vähitellen voi kokeilla pidentää kontaktia. Seuraavaksi ohjaaja voi pyytää osallistujia muodostamaan erikokoisia ryhmiä yhdistävien asioiden perusteella, esimerkiksi vaatteiden tai hiusten värin mukaan (Rainio 2009:72). Ryhmien jälkeen ohjaaja voi pyytää oppilaita muodostamaan jonoja esimerkiksi osallistujien pituuden, iän

sekä lopuksi silmienvärin mukaan vaaleimmasta sävystä tummimpaan. Kun jono on muodostettu, jonosta voi joku tai jotkut oppilaat yksitellen tarkistaa kuinka ryhmä on tehtävässä onnistunut.

Seuraavissa harjoituksissa saa puhua.

- Valintalinja/mielipidejana: Lattialla olevan viivan päissä on ”kyllä” ja ”ei” sanat, tai ”samaa mieltä” — ”erimieltä” sanat, tai numerot 0 ja 10. Ohjaaja esittää väittämiä ja osallistujat asettuvat viivalle siihen kohtaan, mikä kuvaa heidän henkilökohtaista mielipidettään väittämästä parhaiten. Ohjaaja voi kysyä perusteluita paikan valinneelta suhteessa janan kohtaan. (Rainio 2009 s:83.) Mikäli ryhmä on suuri, voi ohjaaja pyytää osallistujia keskustelemaan lyhyesti omasta sijoittumisestaan janalla lähimpänä olevan henkilön kanssa (Karkkulainen 2011:35). Mielenkiintoisia näkemyseroja nousee esille myös kun ohjaaja pyytää janalla kauimmaisiksi toisistaan sijoittuneiden perusteluja sijoittumiselleen. Pienessä ryhmässä keskustelua janalla sijoittumiseen voi käydä koko ryhmän kesken.

Sukupuoliin liittyviä stereotyyppioita tutkittaessa ohjaaja voi esittää opiskelijoille erilaisia väittämiä liittyen esimerkiksi uskomuksiin siitä, minkälaiset asiat ovat mahdollisia naisille ja miehille nyky-yhteiskunnassa. Tällaisia väittämiä voi olla esimerkiksi: naiset ja miehet voivat tehdä samoja asioita, naiset ja miehet osaa- vat tehdä samoja asioita, miehet pitävät lapsista yhtä paljon kuin naiset, miehet ja naiset ovat luonnostaan yhtä tunteellisia, naiset ovat luonnostaan parempia hoivaajia, miehet ovat naisia itsenäisempiä, miehiä ja naisia käsitellään medi- assa samalla tavalla, jne. Mielenkiintoista kontrastia keskusteluun voi saada vaihtamalla väittämien aikakautta. Ohjaaja voi kysyä esimerkiksi samat väittä- mät pyytämällä oppilaat miettimään, kuinka naisen ja miehen ominaisuudet se- kä mahdollisuudet ovat toteutuneet heidän isovanhempien ollessa nuoria aikui- sia tai viisikymmentä vuotta sitten esimerkiksi heidän omien vanhempiensa elämässä.

Valinta/mielipidejanaan voi palata useasti kurssin aikana. Opiskelijat ja ohjaaja voivat havainnoida tapahtuuko heidän mielipiteissään muutoksia kurssin aikana ja minkälaisiin suuntiin muutosta tapahtuu. Mielipidejanalla on helppoa selvittää ryhmässä vallitsevia asenteita ja uskomuksia.

- Pysähtyneitä patsaita eli kuvia on helppo rakentaa 3-5 hengen ryhmissä. Kuvia voi muovata mistä tahansa teemasta tai tapahtumasta. Osallistujat muodostavat valokuvan jostain kuvitellusta tilanteesta. Osa ryhmästä katsoo ja tulkitsee, mitä kuvassa tapahtuu. (Rainio 2009:81 sekä Karkkulainen 2011:37.) Kuvan voi muodostaa joko ryhmä itse tai muut osallistujat voivat muokata jäsenistä kuvan. Tämä jälkimmäinen voi alussa alentaa ryhmän kynnystä osallistua kuvien muodostamiseen. Sukupuolistereotyyppioita havainnollistettaessa aiheena voi olla esimerkiksi jääkiekkjoukkueen yhteiskuva tai kuva naisten pukuhuoneesta, kuva kaupan kassajonosta tai esimerkiksi missikisoista. Ryhmä voi itse keksiä aiheita lisää. Osa ryhmästä voi olla katsojana ja havainnoida minkälaisia hahmoja kuvissa tai patsaissa esiintyy. Löytyykö jääkiekkjoukkueen kuvasta naisia tai minkälaisia henkilöitä naisten pukuhuoneessa on? Pystyykö kaupan kassajonosta määrittelemään jonottajien sukupuolen ja kuinka sukupuoli kuvissa näkyy? (Karkkulainen 2011: 35.) Ovatko ryhmäläiset yhtä mieltä toistensa kanssa?
- Kaksi rohkeaa vapaaehtoista voivat olla muun ryhmän muokattavissa. He seisovat vierekkäin ja mikäli tehtävää helpottaa, he voivat olla silmät kiinni tai silmät sidottuina. Muu ryhmä muotoilee henkilöistä toistensa vastakohtaiset patsaat niin, että yksi kerrallaan käy fyysisesti ohjaamassa patsaille ominaisuuksia, jotka korostavat toistensa eroavaisuuksia. (Rainio 2009:81.) Sukupuolisia stereotyyppioita tutkittaessa aiheena voi olla esimerkiksi maskuliinisuus ja feminiinisyys. Kun patsaat ovat muokattu mahdollisimman pitkälle esittämään valittua osaa, voidaan ominaisuudet asteittain purkaa ja rooleja vaihtaa, eli äsken feminiinisestä tehdään nyt maskuliininen ja maskuliinisesta feminiininen. Lopuksi keskustelua siitä, minkälaisia ajatuksia tehtävä tekijöissään herätti.

9.3 Median havainnointitehtävä

Opintokokonaisuuden havainnointitehtävässä opiskelija havainnoi viikon verran televisio ohjelmia, aikakauslehtiä, mainoksia sekä kaikkea muuta mahdollista mediaa ja tekee havaintoja siitä, minkälaisia rooleja sekä stereotyyppioita media tarjoaa miehestä ja naisesta sekä pojista ja tytöistä. Opiskelija kerää nämä havaintonsa joko kirjoitettuna muistiin tai lehtileikkeinä tai jossain muussa muodossa ja tuo ne mukanaan lähiopetus-

kerralle, joiden pohjalta ryhmässä pohditaan, minkälaista kuvaa naisesta tai miehestä media antaa.

Samalla voi pohtia minkälaista mallia tarjoaa eri ryhmille suunnattu viihde, esimerkiksi miehille tai pojille, naisille tai tytöille suunnattu viihde, TV ohjelmat, aikakauslehdet, elokuvat ja muu median tarjoama viihde? Ovatko esikuvat realistisia? Lisäksi voi pohtia, minkälaiset elementit mainonnassa loukkaavat tasa-arvoa? (Puhakainen 2004: 81.)

Opintojakson havainnointitehtävän tarkoituksena on, että opiskelija ymmärtää median vaikutuksen sukupuolittavien merkitysten tuottajana ja että hän pystyy refleктоimaan median tarjoamien roolien realistisuutta suhteessa sekä omiin, että ryhmän kokemukseen. Havainnointitehtävä puretaan lähiopetuskerralla learning caf'e, eli oppimiskahvila-menetelmällä. Ryhmät voidaan jakaa joko pohdittavan aiheen mukaan tai sellaisten aiheiden mukaan, jotka toistuvat opiskelijoiden lähiopetuskerralle tuomassa materiaalissa.

Learning caf'e menetelmän ryhmien pohdinnan aiheina voi olla esimerkiksi: Kuinka media käsittelee miehiä ja naisia, minkälaisia eroja opiskelijat löytävät, löytyykö jotain yhteistä. Minkälaista kuvaa media tarjoaa miehistä ja naisista, minkälaisia asioita korostetaan ja mitä ehkä jätetään kertomatta. Minkälaisia piirteitä median käyttämässä kielessä on verrattaessa naisiin ja miehiin liittyvää keskustelua tai tekstiä.

Kirjallisuus:

Heterotehdas. Televisiomainonta sukupuolituotantona. Rossi, Leena-Maija 2003. Gaudamus. Teoksessa Rossi analysoi mainosesimerkkien avulla televisiomainonnan mies- ja naiskuvia sekä kuinka mainokset tuottavat toistollaan kauneusihanteita sekä erilaisia mielikuvia vähemmistöistä.

Teosta ei tarvitse lukea kokonaan. Opiskelija voi halutessaan valita häntä kiinnostavat aiheet.

9.4 Omien sukupuoleen liittyvien määrittelytapojen havainnointitehtävä

Opiskelija valitsee tarkastelun kohteeksi yhden henkilön. Henkilö voi olla joku vieressä istuva, ulkona ohi kävelevä, vanha asiakas tai ystävä tai joku muu henkilö.

Opiskelija miettii, minkälaisen sukupuolen ominaisuuksien perusteella tämä ensitapaamisella määritteli kohtaamansa henkilön sukupuolen. Opiskelija kirjoittaa kuvauksen, jonka jälkeen hän keskustelee kuvauksestaan joko pareittain tai pienessä ryhmässä. (Vilka 2010: 47—48.)

Opiskelija pohtii seuraavaksi omia sukupuoleen liittyviä asenteita miettimällä seuraavia asioita ja kirjoittaen ne itselleen muistiin:

- Missä ja minkälaisessa ympäristössä opiskelija on itse kasvanut?
- Kuka opiskelijaa pääsääntöisesti kasvatti ja minkälaisia käsityksiä tällä henkilöllä oli miehistä sekä naisista ja heidän mahdollisista ja mahdottomista toimintamahdollisuuksistaan yhteiskunnassa?
- Minkälaisia sukupuoleen liittyviä arvoja sekä sääntöjä opiskelija on omaksunut kasvuympäristöstään?
- Minkälaisia ajatuksia, arvoja sekä normeja opiskelijan tämän hetkessä sosiaalisessa verkostossa on liittyen miehiin ja naisiin? Minkälaiset asiat ovat mahdottomia tai mahdollisia?
- Onko opiskelijan elämässä tällä hetkellä jotain sellaista, mistä hän ei pidä miehenä tai naisena olemisessa nyky-yhteiskunnassa? Jos on, millä tavoin opiskelija pystyy itse vaikuttamaan asian muuttumiseen?

Lisäksi opiskelija pohtii erikseen vielä ja kirjoittaa itselleen muistiin:

- Kenelle sukupuolta tehdään, tuotetaan tai esitetään? Mitä varten ja mistä opiskelijan ajattelutapa nousee?

(Vilka 2010: 47—48.)

Tehtävän ensimmäisen osan purkamisessa jokainen opiskelija voi kertoa havainnoistaan sen verran kuin tuntee haluavansa kertoa. Omista kirjoituksista voi tuoda esiin esimerkiksi jos on havainnut itsestään tai kasvuympäristöstään sekä siihen liittyvistä ihmisistä jotain uutta. Tehtävän toinen vaihe voidaan käydä läpi ryhmässä. Opiskelijat voivat esimerkiksi vertailla näkökulmiaan sekä sitä, minkälaisia yhteneväisyyksiä tai eroavaisuuksia niistä löytyy.

9.5 Lukupiiritehtävä valmiiksi valituista artikkeleista

Opintojakson lukupiiritehtävässä opiskelijat jaetaan useampaan, pieneen ryhmään riippuen opiskelijoiden määrästä. Opiskelija valitsee valmiiksi annetuista artikkeleista yhden, johon syventyy. Opiskelijat sopivat lähiopetuskerralla siitä, että samaa artikkelia ei valitse useampi samasta lukupiiristä. Opiskelija laatii lukemastaan artikkelista referaatin sekä siihen liittyvän pohdintaosuuden. Lisäksi opiskelija laatii aiheeseen liittyen 1-2 kysymystä. Opiskelija varautuu pitämään lukupiiriryhmälleen lyhyen tiivistelmän referaatistaan sekä pohdinnastaan sekä esittää aiheesta laatimansa 1-2 kysymystä. Lukupiirin aiheista sekä kysymyksistä keskustellaan ryhmissä. Kirjalliset tuotokset voi palauttaa opintokokonaisuuden opettajalle. Tekstistä laadittujen kysymyksien on tarkoituksena toimia tarvittaessa keskustelun herättelijänä lukupiirissä.

Lukupiiritehtävän kirjallisuusreferaatti osuus: Esittele teksti; kuka tai ketkä kirjoittavat? Mitä he kirjoittamassaan väittävät? Minkälaisia käsitteitä he käyttävät? Mistä tekstissä on kysymys ja mikä on mielestäsi tekstin tarkoitus? Minkälaisen kuvan teksti antaa miehistä tai naisista, tytöistä tai pojista? Nosta tekstistä esiin mielestäsi oleellinen. Kirjoita mielestäsi tärkeimpiin teemoihin syventyen.

Pohdintaosuus: Kerro suhteesi lukemaasi, oliko aiheessa jotain mikä erityisesti kiinnosti sinua sekä minkälaisia ajatuksia teksti sinussa herätti. Käytä kriittistä lähestymistapaa luetun tekstin pohdinnassa sekä perustele mielipiteesi, miksi olet siitä sitä mieltä kuin olet. Mieti oliko teksti mielestäsi mielenkiintoinen tai provosoiva. Kerro mitä muuta tekstiä lukiessasi oivalsit. Voitko hyödyntää oppimaasi jatkossa? Mikäli teksti tuntuu mielestäsi hämmäntävältä, kerro mikä tekstissä erityisesti oli sinusta hämmennystä herättävää. Mikäli valitsemasi artikkeli on teoksessa, joka on kirjoitettu ennen vuotta 2000 voit pohtia onko artikkelissa esitetyissä väittämässä tapahtunut mielestäsi muutoksia verrattuna nykypäivään?

Kirjallisuuslista:

Aaltio-Marjonsola Iiris 2001. Naiset, miehet ja johtajuus. Vantaa: Werner Söderström Osakeyhtiö. Teoksessa Aaltio-Marjonsola kokoaa yhteen aikaisemmin tehtyä tutkimusta muun muassa yrityskulttuurista, arvojen johtamisesta sekä naisten ja miesten johtamistapojen samanlaisuudesta sekä erilaisuudesta

Aaltonen, Sanna — Honkatukia, Päivi (toim.) 2002. Tulkintoja tytöistä. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 27. Tampere: Suomalaisen Kirjallisuuden

den Seura. Teos avaa monipuolisesti suomalaisten tyttöjen toimijuutta, toimijuuden suhteita yhteiskunnallisiin rakenteisiin sekä tytöistä tehtyjen määrittelyjen moninaisuutta sekä jännitteitä.

Apo, Satu — Pylkkänen, Anu — Lähteenmäki, Maria — Kuusipalo, Jaana — Julkunen, Raija — Lehto, Anna-Maija — Nikula, Paavo — Eskola, Katariina — Nenola, Aili 1999. *Suomalainen nainen*. Keuruu: Otava. Suomalaiset tutkijat kertovat pohjoismaisten naisten pärjäämisestä muun muassa tyouralla, perheenäitinä, opiskelijana sekä yhteiskunnanjäsenenä.

Jokinen Arto (toim.) 1999. *Mies ja muutos*. Kriittisen miestutkimuksen teemoja. Vammala: Tampere University Press. Teos käsittelee muun muassa mieheyden psykologiaa, maskuliinisuutta sekä identiteettiä, isyyttä, seksuaalisuutta sekä väkivaltaa.

Laiho, Marianna — Ruoho, Iiris (toim.) 2005. *Median merkitsemät*. Ruumis ja sukupuoli kuvassa. Keuruu: PS-Kustannus. Teoksessa Laiho ja Ruoho tarjoavat näkökulmia siitä, minkälaisia kuvia mediassa annetaan miehistä sekä naisista erilaisissa yhteyksissä esimerkiksi ajankohtaisohjelmissä sekä aikakauslehdissä.

9.6 Pohdintaa varhaislapsuuden sukupuolittavista käytännöistä

Sukupuoli on läsnä ihmisen elämässä jo ennen syntymää kun kohdussa olevan lapsen sukupuolta arvuutellaan. Sukupuoli on usein puheenaiheena läsnä heti syntymän jälkeen ja sukupuoli tuodaan esiin jo synnytyssairaalassa. Lapsen vaatetus valitaan myös usein sukupuolen mukaan: tytöille puetaan vaaleanpunaista ja pojille vaaleansinistä. (Leppänen 2010: 67 — 68.)

Ihmisen sukupuoli on tuotettua. Sukupuoliset stereotypit omaksutaan jo varhaislapsuudessa. Se voidaan ymmärtää monella eri tavalla tuotettuna tai esitettynä järjestelmänä, sopimuksena, ruumiillisuutena tai sukupuolittavina käytäntöinä, tyylinä tai nais- ja miessubjektiuksina. Ihmisen sukupuoli-identiteetti muodostuu sen mukaan, minkälaisia viestejä hän saa ympäristöstään. Sukupuoli syntyy sosialisatiossa, eli prosessissa jossa hän kasvaa yhteiskunnan jäseneksi. Prosessi muodostuu jaetuista sosiaalisista tilanteista, joissa tapahtuu vastavuoroisia rituaaleja. Sukupuolittunut käyttäytyminen opitaan siis heti lapsena erilaisten prosessien kautta jokapäiväisissä sosiaalisissa

tilanteissa, jotka merkityksellistävät, heijastavat ja ilmaisevat sukupuolta. Pirskanen 2006: 94 — 95).

Länsimaisessa ajattelussa on ominaista käsittää tunteet vastakkaisuudeksi rationaaliselle ajattelulle. Tunteet nähdään usein tarkoituksettomina ja ne viestivät kontrollin puutteesta. Tunteet voidaan tulkita myös vaarallisiksi, koska ne paljastavat ihmisissä näiden heikkouksia. Erityisesti miesten ajatellaan stereotyyppisesti tekevän kaikkensa, jotta he säilyttävät kontrollinsa joka tilanteessa. Esimerkiksi tunteiden näyttäminen tulkitaan usein stereotyyppisesti feministiseksi ja siksi heikoksi. Näin ollen rationaalinen ajattelu liitetään stereotyyppisesti mieheen ja tunteisuus naiseen. Maskuliinisuus liitetäänkin tunteettomuuteen sekä aggressiivisuuteen. Pienet pojat ja tytöt kuitenkin eivät vastaa stereotyyppiin odotuksiin, eikä heidän tunteiden ilmaiseminen eroa toisistaan. Stereotypiat sekä stereotyyppiset ilmaisutavat siirtyvät heihin sosialisoinnin kautta. (Pirskanen 2006: 105 — 106.)

Eri tutkimuksissa on todettu, että aivan pienet lapset oppivat naisille ja miehille soveltuvat työt ja käytännöt, siksi sukupuolten väliset erot tulisi ottaa huomioon jo varhaiskasvatuksessa ja ohjaamisessa. Lisäksi tulisi tunnistaa sellaiset rakenteet ja toimintamallit joilla on vaikutusta roolikäsitysten muodostumiseen. Jäykkien roolimallien sijaan lapsille tulisi tarjota malleja, jotka huomioivat heidän persoonalliset ominaisuutensa sekä kiinnostuksen kohteet. (Leinonen 2005:13.)

- Opiskelijat pohtivat pareittain tai pienissä ryhmissä, minkälaisia eroja he ovat havainneet tyttöjen ja poikien kasvatuksessa. Opiskelijat pohtivat lisäksi tilanteita, joissa heitä tai heidän tuttavaa on kasvatettu stereotyyppisen tytön tai pojan rooliin. (Puhakainen 2004: 14)
- Sadut toimivat identiteetti- ja ihmissuhdemalleina. Useat tutkimustulokset viittaavat siihen, että ihmisen persoonan ja hänen lapsuuden lempisadun välillä on yhteyksiä. Sadut ovat siksi hyvin kulttuurisidonnaisia ja ne siirtävät kulttuurillisia arvoja sekä periaatteita niiden sisältämällä opetuksella. Sadut välittävät samalla myös kulttuurissa vallitsevia sukupuolirooleja. (Liikanen 1995: 94.)

Opiskelijat voivat pohtia satuja, joita heille on lapsena luettu tai he ovat itse lukeet tai lukevat tällä hetkellä omille lapsilleen. Minkälaisia naisen ja miehen

rooleja sadut ovat tarjonneet? Esimerkiksi prinsessa sadut, joissa pääroolissa oleva naishenkilö kokee itsensä syrjityksi tai hylätyksi. Prinsessa on usein voimaton ratkaisemaan omia ongelmiaan ja elämäntilannettaan, johon vahva mieshahmo tuo ratkaisun ja prinsessa elää onnellisena koko elämänsä loppuun saakka. Opiskelijat voivat ryhmässä pohtia kuinka sadut ovat muuttuneet opiskelijan omasta lapsuudesta tähän päivään? Löytävätkö opiskelijat hyviä vai huonoja muutoksia? (Liikanen 1995: 13 — 74 sekä Hyyppä 1995: 144 — 145.)

- Opiskelijat pohtivat pareittain tai pienissä ryhmissä, minkälaisia leikkejä he ovat lapsena leikkineet. Osallistujat voivat pohtia esimerkiksi sitä, minkälaisia ominaisuuksia leikit ovat heissä kehittäneet. Onko poikien ja tyttöjen leikeissä eroja? Minkälaisia valmiuksia erilaiset leikit ovat kehittäneet leikkijässään? (Rainio 2009:81.)

9.7 Sukupuolistavat ammatit ja palkkaero

Ammatit ovat toimineet aina vahvoina sukupuolijaottelijoina. Suomalaiset työmarkkinat ovat eriytyneet voimakkaasti siitäkin huolimatta, että pohjoismaissa on korostettu sukupuolten välistä tasa-arvon merkitystä. Ammatillisessa segregaatiossa on havaittavissa kansallisia eroja, mutta sama tietty yhdenmukaisuus toistuu kuitenkin maasta toiseen. Miesvaltaiset ammatit liittyvät koneisiin, rahaan ja johtamiseen. Naisvaltaiset ammatit liittyvät siivoamiseen, ruuanvalmistukseen sekä hoitamiseen. Vaikka sukupuolten välisissä luonteissa ja kyvyissä ei ole tieteellisesti todistettavia eroavaisuuksia, jako mies- ja naisvaltaisissa ammateissa uusiutuu jatkuvasti. Naisten koulutustason nousu ja työmarkkina-aseman vahvistuminen eivät ole tuottaneet sukupuolijakojen katoamista. Jaot ja hierarkiat saattavat edelleen uusiutua myös akateemisesti koulutettujen keskuudessa. (Julkunen 2010: 131 — 133.)

On vaikeaa osoittaa, että naisten ja miesten palkoissa olisi suoraa sukupuolisyryntää tai että naiset ja miehet eivät saisi samasta työstä täysin samaa palkkaa. Palkkaerot perustuvat siihen, että miehet ja naiset toimivat pääsääntöisesti eri aloilla, erilaisissa ammateissa ja erilaisissa hierarkkisissa asemissa. Naisten tuloihin vaikuttavat myös synnyttäminen ja hoitovapaa. (Julkunen 2010: 151.)

- Opiskelijat pohtivat pareittain tai pienissä ryhmissä, minkälaisissa ammateissa heidän vanhempansa ja isovanhempansa ovat toimineet. Minkälaista muutosta he havaitsevat tapahtuneen eri sukupolvissa ja minkälaisia syitä siihen voi olla?
- Opiskelijat pohtivat myös tältä pohjalta sitä, mistä ammatillinen segregatio voi johtua. (Julkunen 2012: 132.) Suomessa on käyty paljon keskustelua naisten ja miesten välisestä palkkaerosta. Mistä palkkaerot voivat johtuvat? Minkälaisilla argumenteilla näitä eroja perustellaan sekä mitkä argumenteista ovat hyviä tai huonoja? (Puhakainen 2004: 27.)

Kotityöt ja lasten hoito ja kasvatusta ovat yhteiskunnalle välttämätöntä työtä, mutta samalla kuitenkin palkatonta. Kodinhoidolliset tehtävät näyttävät jakautuneen edelleen hyvin sukupuolityypillisesti. Naiset vastaavat lähinnä ruuan valmistamisesta, siivoamisesta ja vaatehuollosta. Miehet tekevät valtaosan kotona tehtävistä huolto- tai remontointi tehtävistä. Lastenhoito näyttää lankeavan edelleen naisten töiksi. Miehet osallistuvat enemmän lasten kanssa puuhailuun ja kuljettamiseen. Lasten syntyminen näyttää vahvistavan perheen kotitöiden sukupuolittuneisuutta. (Miettinen 2008 s 113.)

Miettisen 2008 tekemässä tutkimuksessa kotitöistä, sukupuolesta ja tasa-arvosta käy ilmi, että vielä 2000-luvun alkupuolella työelämän ja perheen muutoksista huolimatta naiset kantoivat suurimman vastuun kotona tehtävästä palkattomasta työstä. Lasten syntymän myötä naisten ajankäyttö kotitöihin kasvoi huomattavasti ja vei naisten ajasta suurimman osan siltikin, vaikka miesten työpanos kotona suureni pikkulapsivaiheessa. Pisintä päivää tekivät ne naiset, jotka kävivät ansiotyössä. Miesten töiksi katsotut remontti- ja huoltotyöt veivät ajallisesti miehiltä kokonaisuajasta vähemmän aikaa verrattuna naisten kotitöihin käyttämään aikaa. (Miettinen 2008 s 53.)

- Opiskelijat pohtivat pareittain tai pienissä ryhmissä, kuinka tämä palkaton työ jakautuu nyky-yhteiskunnassa ja minkälaisia vaikutuksia sillä voi olla tekijänsä elämään esimerkiksi ajallisesti ja taloudellisesti.

Ryhmä voi pohtia myös palkattoman työn stereotyyppistä jakaantumista. Kummalla sukupuolella tehtäväksi heidän mielestään kuuluu tai on kuulunut ja miksi? Esimerkkejä: vaatehuolto ja silitys, päivittäiset ostokset, ruuan valmistusastioiden pesu, viherkasvien hoito, auton huolto, pienet korjaustyöt, pankkiasioiden

hoito, sisustus ja koristelu, imurointi ja pölyjenpyyhkiminen, lattian pesu, ikkunoiden pesu, roskien ulos vieminen sekä lasten kuljettaminen harrastuksiin.

10 Arviointi

Opinnäytetyön kokonaisuutta ei ole pystytty käytännössä arvioimaan. Alkuperäinen tarkoitus oli kokeilla sukupuolisensitiivisyyden opintojakson tehtäviä Metropolia ammattikorkeakoulun oppilailla. Ryhmää ei kuitenkaan saatu muodostettua. Muutamat yksittäiset sosiaalialalla työskentelevät henkilöt ovat kuitenkin tutustuneet opinnäytetyöhön ja arvioineet sitä, kuinka opintojaksolle asetetut tavoitteet heidän näkökulmastaan toteutuvat sekä kuinka tarpeelliseksi he näkevät sukupuolisensitiivisyyden näkökulman omassa ohjaus- ja neuvontatyössään. Nämä kaksi henkilöä toimivat molemmat sosiaaliohjaajana Helsingissä idän alueella ja ammatiltaan he ovat kumpikin sosionomeja. Toinen opinnäytetyöhön tutustunut henkilö on 7 vuotta sosiaaliohjaajana toiminut mies, joka on valmistunut Seinäjoen ammattikorkeakoulusta. Toinen opinnäytetyöhön tutustunut henkilö on 2 vuotta sosiaaliohjaajana toiminut nainen, joka on valmistunut Laurea ammattikorkeakoulusta.

Opinnäytetyön pohjalta annetusta palautteesta nousi esiin, että molempien opinnäytetyöhön tutustuneiden henkilöiden mielestä työssä jossa korostuu asiakkaaseen kohdistuva vallan käyttö, on erityisen tärkeää tunnistaa omia ennakkoluulojaan sekä stereotyyppisiä ajattelutapojaan. Monet tiedostetut tai tiedostamattomat ennakkoluulot vaikuttavat siihen millä tavalla ohjaus- ja neuvontatyötä tekevä henkilö suhtautuu asiakkaaseen ja hänen avuntarpeeseensa sekä ongelmiin. Esimerkkeinä nousi esille homoseksuaalisuus, stereotyyppien vastaiset ammatti- ja harrastusvalinnat, eri kulttuureihin liittyvät sukupuoliin kohdistuvat odotukset, epätasa-arvoistavat tekijät jotka liittyvät työn rakenteeseen sekä sukupuoleen liittyvät ennakkoluulot, joita asiakkaat kohdistavat työntekijään.

Päällimmäisenä opinnäytetyöhön tutustuneiden henkilöiden arvioinnissa esille nousivat työntekijän omat ennakkoluulot. Sosiaaliohjaukseen liittyvässä ohjaus- ja neuvontatyössä korostuu työntekijän vallankäyttö asiakasta kohtaan. Jos työntekijällä on vahvat ennakkoluulot esimerkiksi homoseksuaalisista henkilöistä on kyseenalaista kuinka hän toimii vallankäyttäjänä tilanteessa, jossa asiakas osoittautuu homoseksuaaliseksi. Myös työyhteisössä voi olla homoseksuaalisesti suuntautuneita henkilöitä. Vahvat negatiiviset ennakkoluulot voivat vaikeuttaa tiimityöskentelyä. Sukupuoliin liittyvät stereo-

typiat nähtiin myös rasisminkaltaisena ilmiönä, jolla on mahdollisuus satuttaa ihmisiä sekä käyttää näkymättömänä vallan välineenä. Asiakas ei aina itsekään tiedosta sukupuoleensa kohdistettavia odotuksia tai vaatimuksia.

Sosiaaliohjaajana toimiva henkilö joutuu työssään arvioimaan onko toimeentulotuella perusteita tukea asiakkaan toimintaa. Mikäli sosiaaliohjaaja ei näe omia ennakkoluultaan stereotyyppien vastaisissa ammatti- ja harrastuvalinnoissa saattaa käydä niin, että erilaiset asiakkaat tulevat kohdelluksi epätasa-arvoisesti. Esimerkiksi tilanteet, joissa asiakas tekee jotain hyvin sukupuoleen kohdistettujen stereotyyppien vastaista; asiakkaan poika harrastaa intohimoisesti tanssia, nainen opiskelee autonamentajaksi tai mies pitää parturi-kampaamo. Työntekijän ennakkoluulot saattavat vaikuttaa toimeentulotuen myöntämisperusteisiin. Annetusta palautteesta nousikin erityisesti esille, että ohjaus- ja neuvontatyössä on tärkeää tarjota jokaiselle asiakkaalle erilaisia vaihtoehtoja ilman sukupuolistereotyyppistä rajaamista. Samanlaisia ratkaisuja on mahdollista tarjota naisille ja miehille samalla tavalla, eikä pohtia sitä, mikä työntekijän mielestä sopii naiselle tai miehelle, pojalle tai tytölle.

Opinnäytetyön pohjalta annetusta palautteesta nousi esille, että työntekijän on oltava erityisen tietoinen muihin kulttuureihin liittyvistä miehiin ja naisiin kohdistuvista odotuksista. Esimerkiksi joissakin kulttuureissa asiakas ei kerro todellisia ongelmiaan tulkille joka on erisukupuolta. Sosiaaliohjaajan on mahdotonta antaa todellista apua henkilölle sellaisessa tilanteessa, jossa todellinen ongelma ei nouse esille. Tärkeää on myös ymmärtää kulttuuria, jossa esimerkiksi miehen ei ole soveliasta mennä kotikäynneille mikäli perheen isä ei ole kotona.

Työn rakenteessa osoittautui myös olevan epätasa-arvoa tuottavia käytäntöjä. Muun muassa ohjaus- ja neuvontatyössä ne tilanteet, joissa työntekijänä on miespuolinen henkilö ja naisasiakas haluaa vaihtaa työntekijää sillä perusteella, että pelkää tätä. Samaa mahdollisuutta ei anneta miehelle. Stereotyyppisesti ajatellen mies ei voi pelätä naista vaikka käytännössä tämä on täysin mahdollista.

Opinnäytetyöhön tutustuneet henkilöt näkivät sukupuolisensitiivisyyden myös toisinpäin, asiakkaasta työntekijän suuntaan. Opinnäytetyöhön tutustuneen miespuolisen henkilön tietoutta lapsista oli kyseenalaistettu useasti asiakastapaamisissa, mutta naispuolisen työntekijän lapsitietoisuutta ei tähän mennessä oltu asetettu kyseenalaiseksi kertaakaan vaikka kummallakaan työntekijästä ei ole omia lapsia. Naispuolinen opin-

näytetyön arvioija nosti esille myös sen, että pukeutuminen vaikuttaa paljon siihen, millä tavoin asiakkaat suhtautuvat ohjaukseen. Vanhempien mieshenkilöiden on myös vaikeampaa ottaa ohjausta ja neuvontaa vastaan nuoremmalta naishenkilöltä. He usein vähätelivät sekä epäilivät naispuolisen työntekijän ammatillista osaamista sekä iän tuomaa kokemusta. Kun työntekijä tunnistaa häneen kohdistetut sukupuoleen liittyvät kyseenalaistukset sekä odotukset eräänlaisena vallankäytön yrityksenä on hänen helpompi suhtautua siihen ammatillisesti.

Opinnäytetyöhön tutustuneiden henkilöiden mielestä sukupuolisensitiivisyyttä tarvitaan ohjaus- ja neuvontatyössä. Ihmisten oma kyky reflektoida maailmaa ja tunnistaa sukupuoliin liittyviä odotuksia on hyvin erilaista. Mikäli ihmisellä ei itsellään ole kykyä reflektoida ympäröivää maailmaa sukupuolisten odotusten ja ennakkoluulojen näkökannalta tai katsoa itseään ja omia asenteitaan sekä ennakkoluulojaan tarpeeksi syvälle, on sukupuolisensitiivisyyden koulutus paras mahdollinen apu. Opinnäytetyöhön tutustuneista henkilöistä naispuoleinen henkilö sanoo, että olisi ehdottomasti valinnut vastaavanlaisen kurssin, mikäli hänen oppilaitoksessaan olisi sellainen ollut hänen opiskeluaikanaan tarjolla.

Sukupuolisensitiivisyyden opintojaksoon liittyviä tehtäviä molemmat opinnäytetyöhön tutustuneet henkilöt pitivät helppona toteuttaa sekä järjestykseltään loogisena. Opintojakson tehtävät täyttävät sille asetetut tavoitteet sosiaaliohjaajan näkökulmasta. Se herättää pohtimaan sukupuolta uudella tavalla ja näkemään erilaisia yhteyksiä joihin sukupuoli voi vaikuttaa. Erityisesti sukupuoliin liittyvien stereotyyppien näkyväksi tekeminen auttaa hahmottamaan ihmisten välisiä suhteita ja vaikutusta jokaisen yksilölliseen elämäntapaan uudella tavalla sekä sitä kautta syventää työntekijän ammattitaitoa. Tehtävät ja ryhmässä tapahtuva pohdinta herättävät kysymyksen siitä, mistä sukupuoliin liittyvät odotukset ja ennakkoluulot ovat syntyneet ja myös innostaa ryhmää etsimään kirjallisuudesta vastauksia kysymyksiin. Reflektion kautta tapahtuva oppiminen koettiin myös sosiaalialan ammattilaiselle ominaiseksi oppimisen tavaksi. Opinnäytetyöhön tutustuneiden henkilöiden mielestä opintojakson tehtävät olisivat toteutettavissa esimerkiksi työelämässä työorganisaation koulutuksena.

11 Pohdinta

Tämän toiminnallisen opinnäytetyöni tarkoituksena oli tehdä suunnitelma sukupuolisensitiivisyyden opintokokonaisuudesta ammattikorkeakoulun sosiaalialan opinto-

suunnitelmaan. Suunnitelma toteutui nyt paperilla ja seuraavaksi se olisi mahdollista toteuttaa sukupuolisensitiivisyyden opintojaksona käytännössä esimerkiksi sosiaalialan työyhteisön koulutuksena tai sosiaali- ja terveysalan oppilaitoksissa. Käsittelin opinnäytetyössäni sukupuolisensitiivisyyttä sekä sen opettamisen tarpeellisuutta sosiaaliohjaajan tehtävissä. Mielestäni sukupuolisensitiivisyyden opettaminen on kuitenkin tarpeellista yhtälailla kaikissa sosionomin työtehtävissä, erityisesti lasten ja nuorten kanssa tehtävässä työssä.

Opinnäytetyön prosessin aikana olen huomannut, että kaikille kanssani opinnäytetyön aiheesta keskustelleille henkilöille sukupuolisensitiivisyys ei ole uusi aihe tai näkökulma vaikka he eivät ole koskaan aikaisemmin avoimesti puhuneet aiheesta kenenkään kanssa. Erilaisilla ihmisillä on erilaisia tapoja havainnoida ympäristöään, ihmisten välisiä suhteita sekä jäsentää havainnoimaansa. Koin opinnäytetyön prosessin aikana, että sukupuolien välisten suhteiden ilmiöistä keskusteleminen on vielä jollain tavalla kaikesta tavallisesta ja arkisesta erotettu aihe, sellainen, josta ei ole vielä lupaa puhua vapaasti tai sen puheeksi ottaminen aiheuttaa vähintäänkin hämmennystä useimmissa ihmisissä. Mielestäni juuri tämä ryhmä ihmisistä on niitä, jotka eivät kyseenalaista ympäristössään esiintyviä erilaisten ihmisten välillä ilmentyviä suhteita vaan hyväksyvät ne itsestään selvyyksinä.

Sukupuolisensitiivisyys ei ole käsite joka rakentuu pelkästään sukupuolisten stereotyyppien varaan. Sukupuolisensitiivisyys on käsite joka koskee laajasti ihmisen elämää ja se tulee ottaa huomioon siksi kaikessa. Tutustuin opinnäytetyötä tehdessäni perusteellisesti feministiseen tutkimukseen pohjautuvaan materiaaliin johon sukupuolisensitiivisyys myös pohjautuu. Opinnäytetyötä tehdessäni uskoin, että sukupuolisensitiivisyyden opintojaksoa ohjaavan henkilön täytyy itse tuntea hyvin sukupuolisensitiivisyyteen johtavaa naisten ja miesten välistä historiaa. Opinnäytetyöhön tutustuneiden henkilöiden antaman palautteen pohjalta ymmärsin, että suunnittelemani sukupuolisensitiivisyyden opintojakso ei vaadi välttämättä ohjaajaltaan syvempää paneutumista aiheeseen. Ohjaaja voi osallistua prosessiin ja oppia opiskelijoiden tai muun työyhteisön mukana.

Valmistuvana sosionomina koen, että tasa-arvon ja suvaitsevaisuuden edistäminen on sellainen toiminta-alue, johon erityisesti tunnen tarvetta panostaa tulevissa työtehtävissäni.

Lähteet

Aaltio-Marjonsola Iiris 2001. Naiset, miehet ja johtajuus. Vantaa: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Aaltonen, Sanna — Honkatukia, Päivi (toim.) 2002. Tulkintoja tytöistä. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 27. Tampere: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Apo, Satu — Pylkkänen, Anu — Lähteenmäki, Maria — Kuusipalo, Jaana — Julkunen, Raija — Lehto, Anna-Maija — Nikula, Paavo — Eskola, Katarina — Nenola, Aili 1999. Suomalainen nainen. Keuruu: Kustannusyhtiö Otava.

Brunila, Kristiina 2009. Parasta ennen. Tasa-arvotyön projektitapaistuminen. Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia. Helsinki: Yliopistopaino.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma, opintosuunnitelma. Verkkodokumentti:

<http://www.diak.fi/hakijalle/Koulutusohjelmat/sosiaalialanko/Sivut/Sosiaali--ja-kasvatusalan-suuntautumisvaihtoehto.aspx>. Luettu 2.12.2013

Honkasalo, Veronika 2011. Tyttöjen kesken. Monikulttuurisuus ja sukupuolten tasa-arvo nuorisotyössä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 109.

Hyyppä, Markku, T 1995. Sukupuolten kirjo. Helsinki: Yliopistopaino.

Innokylä, toimintamalli, learning caf'e eli oppimiskahvila. Verkkodokumentti: <https://www.innokyla.fi/web/malli109421>. Luettu 27.11.2013.

Jokinen, Arto (toim.) 1999. Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja. Vammala: Tampere University Press.

Julkunen, Raija 2010. Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit. Tampere: Osuukunta Vastapaino.

Jyväskylän Yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Lukupiiriohje. Ohjeita Filosofian luku- ja opintopiirityöskentelyyn.

Verkkodokumentti.

<https://www.jyu.fi/ytk/laitokset/yfi/oppiaineet/fil/filopiskelu/lukupiiriohje>.

Luettu

27.11.2013

Jyväskylän yliopisto, aineiston hankintamenetelmät Koppa. Havainnointi eli observointi. Verkkodokumentti:

<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineistonhankinta/menetelmat/havainnointi-eli-observointi-osallistuminen-ja-kenttaetyoe>.

Luettu

27.11.2013

Karkkulainen, Marjatta 2011. Siivet selkään, draama kengät jalkaan — Kohtaamisia draamapedagogisella näyttämöllä. (toim:) Airaksinen – Björklund Raija. Tallinna: Tmi Raija Airaksinen / Draamatyö

Kataja, Jukka — Jaakkola, Timo — Liukkonen, Jarmo 2011. Ryhmä liikkeelle. Toiminnallisia harjoituksia ryhmän kehittämiseksi. Juva: PS-Kustannus.

Laurea, sosiaalialan koulutusohjelma, opintosuunnitelma. Verkkodokumentti

https://soleops.laurea.fi/opsnet/disp/fi/ops_KoulOhjOps/tab/tab/cssrep?ryhma_id=4037384&valkiel=fi&stack=push3. Luettu 2.12.2013.

Laiho, Marianna — Ruoho, liris (toim.) 2005. Median merkitsemät. Ruumis ja sukupuoli kuvassa. Keuruu: PS-Kustannus

Leinonen, Eija 2005. Varhaiskasvatus. Teoksessa Leinonen, Eija (toim): Opetuksen ja ohjauksen tasa-arvoiset käytännöt — sukupuolen huomioiva opas kasvatuksen arkeen. Oulun yliopisto, Kajaanin yliopistokeskus, WomenIT-projekti. 12 — 14.

Leppänen, Taru 2010. Vallatonta musiikkia. Lasten musiikkikulttuuri 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.

Liikanen, Pirkko 1995. Satu identiteetti- ja ihmissuhdemallina. Jyväskylän yliopisto, opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 42. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino. 2. painos. Ensimmäinen painos ilmestynyt 1990.

Miettinen, Anneli 2008. Kotityöt, sukupuoli ja tasa-arvo. Palkattoman työn jakamiseen liittyvät käytännöt ja asenteet Suomessa. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja E32/2008. Helsinki: Väestöliitto.

Metropolia (AMK) opetussuunnitelma, sosiaalialan koulutusohjelma, syksy 2011. Verkkodokumentti: www.metropolia.fi/koulutusohjelmat/hyvinvointi-ja-toimintakyky/sosiaaliala/sosionomi-amk/ Luettu 1.12.2013

Mäkinen, Päivi — Raatikainen, Eija — Rahikka, Anne — Saarnio, Tuula 2009. Ammatina sosionomi. Helsinki: WSOYpro.

Nummenmaa, Anna Raija — Korhonen, Päivi-Katariina 2000. Sukupuolisensitiivinen ohjaus. Teoksessa Ohjaus ammattina ja tieteenalana 1. Ohjauksen lähestymistavat ja ohjaustutkimus. (Toim.) Onnismaa Jussi — Pasanen Heikki — Spangar Timo. Juva: PS-kustannus.

Ojanen, Sinikka 2012. Ohjauksesta oivallukseen. Ohjausteorian käsittelyä. Helsinki: Palmenia.

Opetushallitus 2011. Sukupuolietoinen opetus ja ohjaus — mitä se on? Verkkodokumentti päivitetty 18.1.2011. Luettu 22.10.2013.

http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/ohjeita_koulutuksen_jarjestamiseen/toiminnallinen_tasa_arvosuunnittelu_oppilaitoksissa/sukupuolietoinen_opetus

Pirskanen, Henna 2006. Ruumillistuvat sukupuoli-identiteetit pelissä. Teoksessa Miinus ja identiteetti. Sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma. (Toim.) Rautio, Pertti — Saastamoinen, Mikko. Tampere: Tampere University Press.

Puhakainen, Rosa 2004. Friidu, tyttöjen ja naisten oikeudet. Kauhava: Suomen YK-liitto. Teos löytyy myös verkkodokumenttina osoitteesta <http://www.amnesty.fi/opettajille/oppimateriaalit/friidu>

Rainio, Elina 2009. Prosessidraama ja tutkiva teatterityö. Vantaa: Sivistysliitto Kansalaisfoorumi.

Rossi, Leena-Marja 2004. Heterotehdas. Helsinki: Gaudeamus. 2. painos. Ensimmäinen painos 2003.

SUMO 2006—2007. Sukupuolisensitiiviset metodit ohjauksen tukena. Verkkodokumentti luettu 22.10.2013 <http://www.hyvan.helsinki.fi/sumo/ohjaus.php>

Syrjäläinen, Eija — Kujala, Tiina 2010. Sukupuolitietoinen tasa-arvokasvatus — vaiettu aihe opettajakoulutuksessa ja koulun arjessa. Teoksessa Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa. (toim.) Suortamo, Markku — Tainio, Liisa — Ikävalko, Elina — Palmu, Tarja — Tani, Sirpa. Juva: PS-Kustannus. 25—40.

Valtioneuvoston periaatepäätös hallituksen tasa-arvo-ohjelmasta 2012-2015. Verkkodokumentti

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=4987634&name=DLFE-20726.pdf Luettu 8.12.2013.

Valtioneuvoston selonteko naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 2010. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:8. Helsinki: Yliopistopaino.

Vilka, Hanna 2010. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. Jyväskylä: PS-kustannus (Juva: WS Bookwell)

Vuorikoski, Marjo 2005. Onko naisen tiedolle sijaa koulutuksessa? Teoksessa Kenen kasvatus? Kriittinen pedagogiikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus. (Toim.) Kiilakoski, Tomi — Tomperi, Tuukka — Vuorikoski, Marjo. Tampere: Vsatapaino.

